

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему

Формування гностичних умінь у процесі навчання дисципліни
«Охорона праці» здобувачів професійної (професійно-технічної)
освіти

(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 3 курсу, групи ЗМП-ОПН 22
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки

(код і найменування спеціальності)

_____/ Валерій ГАННОЧКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____/ Зоя ГИРИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____/ Наталія КУЧЕРЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____/ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____/ Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____/ Ольга ЛИТВИН
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025 рік

2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
_____ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“28” квітня 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

здобувача Ганночки Валерія Сергійовича

1. Тема: Формування гностичних умінь у процесі навчання дисципліни «Охорона праці» здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти затверджена наказом по університету № № 4801-5/923 від 10.04.2025 р.
2. Термін здачі закінченої роботи «11» червня 2025 р.
3. Вихідні дані до роботи/проєкту: об'єкт дослідження є процес формування гностичних умінь у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти; предмет дослідження є методика формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти; завдання дослідження – проаналізувати психологічно-педагогічну літературу з метою уточнення поняття «гностичні уміння», визначення структури гностичних умінь здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти; проаналізувати стан існуючої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти; теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.
4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити):

результати аналізу рівня сформованості гностичних умінь у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти; методика формування гностичних умінь у здобувачів в процесі вивчення охорони праці.

5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал):

презентація доповіді за результатами дослідження з використання комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «28» квітня 2025 р.

Керівник

(підпис) Зоя ГИРИЧ
(ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

(підпис) Валерій ГАННОЧКА
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Проаналізувати психологічно-педагогічну літературу з метою уточнення поняття «гностичні уміння», визначення структури гностичних умінь здобувачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти	12.05.2025	виконано
2	Проаналізувати стан існуючої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»	29.05.2025	виконано
3	Теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»	05.06.2025	виконано

Студент

(підпис)

Валерій ГАННОЧКА
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис)

Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Робота містить: 127 с., 4 рис., 9 табл., 87 джерел.

Об'єктом дослідження є процес формування гностичних умінь у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Предметом дослідження є методика формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні та статистичні.

У роботі уточнено сутність і зміст поняття «гностичні вміння і навички»; розроблені теоретичні основи формування гностичних умінь і навичок у здобувачів у навчально-виховному процесі; визначено якісну своєрідність функціонування педагогічних закономірностей і дидактичних принципів у побудові навчального процесу з формування гностичних умінь і навичок у здобувачів.

Практична значимість результатів дослідження полягає в можливості застосовувати містяться в ньому теоретичні положення, висновки і методичні рекомендації з метою формування гностичних умінь і навичок у здобувачів у процесі вивчення різних дисциплін у навчальному процесі закладу освіти.

Ключові слова: гностичні вміння, професійна підготовка здобувачів в закладі професійної освіти, модель формування гностичних умінь.

ABSTRACT

Work contains: 127 pg., 4 fig., 9 tab., 87 sources.

The object of the study is the process of forming gnostic skills in students of vocational (vocational and technical) education.

The subject of the study is the methodology of forming gnostic skills in the process of teaching the discipline "Occupational Safety" in students of vocational (vocational and technical) education.

The purpose of the study is to theoretically substantiate, develop and partially experimentally verify the methodology of forming gnostic skills in the process of teaching the discipline "Occupational Safety" in students of vocational (vocational and technical) education.

Research methods: theoretical, empirical and statistical.

The work clarifies the essence and content of the concept of "gnostic skills"; develops theoretical foundations for the formation of gnostic skills in students in the educational process; determines the qualitative originality of the functioning of pedagogical patterns and didactic principles in building the educational process for the formation of gnostic skills and skills in students.

The practical significance of the research results lies in the possibility of applying the theoretical provisions, conclusions and methodological recommendations contained therein in order to form gnostic skills and abilities in applicants in the process of studying various disciplines in the educational process of an educational institution.

Keywords: gnostic skills, professional training of applicants in a vocational education institution, model of formation of gnostic skills.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГНОСТИЧНИХ УМІНЬ У ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ	13
1.1. Сутність, характеристика та класифікація гностичних умінь здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти	13
1.2. Рівні сформованості гностичних умінь і критерії їх виділення	24
1.3. Особливості формування гностичних умінь у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти	42
Висновки до розділу 1	60
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГНОСТИЧНИХ УМІНЬ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОХОРОНА ПРАЦІ» У ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА РЕМОНТ АВТОМОБІЛІВ І ДВИГУНІВ»	62
2.1. Аналіз стану існуючої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів».....	62
2.2. Розробка методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»	68
2.3. Ефективність впровадження розробленої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»	95
Висновки до розділу 2.....	110
ВИСНОВКИ.....	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	116

ВСТУП

Динаміка і характер змін у всіх сферах життя сучасного людства є відображенням основних якостей і тенденцій прискорення суспільного і економічного розвитку світового співтовариства.

Переломлюючи в умовах української дійсності, ці зміни є джерелом висунення на перший план такої парадигми освіти, яка б сприяла консолідації всіх учасників цілісного педагогічного процесу на основі їх наближення до сучасних і перспективних потреб суспільства і особистості.

Сучасний заклад професійної освіти покликаний направити процес навчання з урахуванням запитів суспільства, які об'єктивно обумовлюються змістом соціальної практики. Проблематика сучасної системи освіти досліджується багатьма вченими в руслі оцінки загальних тенденцій зміни ситуації в країні і світі, а також вимог формується постіндустріальної цивілізації.

Існує точка зору, що зміни в соціальному статусі системи освіти вже не можуть бути досягнуті в рамках традиційної педагогіки. Щоб стати суб'єктом праці та пізнання, творцем і організатором соціального життя, який навчається повинен в процесі освіти розвинути здібності до проєктивного погляду на майбутнє.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених є доказом імперативності освіти для розвитку людства в умовах глобальних антропогенних проблем.

Система освіти виступає, таким чином, в якості „унікального трансферу цілей розвитку суспільства, доступних баз знань і методів в комплекс здібностей і можливостей здобувачів” (В.Шукшунов).

Основне протиріччя сучасної системи освіти розглядається вітчизняними вченими як протиріччя між швидким темпом приросту знань в сучасному світі і обмеженими можливостями їх засвоєння індивідом. (А.Савельєв, В.Шукшунов, В.Взятишев, Л.Романкова та ін.).

В умовах „інформаційного буму” і зміни інформаційного простору особливої актуальності набувають вміння здобувачів не тільки сприймати певний обсяг інформації, але і вміння осмислення, систематизації і трансформації отриманих знань в нову навчальну ситуацію.

Саме тому вчені все частіше звертаються до питання розробки системи формування умінь здобувачів по усвідомленню, систематизації і трансформації технічної інформації.

Вітчизняні та зарубіжні вчені приділяють достатньо серйозну увагу проблемі формування педагогічних умінь: О.Абдулліна, В.Боброва, С.Кісельгоф, Н.Кузьмін, Н. Кузьміна, І. Огородніков, В.Сластьонін, Л.Спірін, А.Щербаков, Е.Граф, Х.Мандль, Л.Шіфлер та інші. Проблема формування певних груп педагогічних умінь багатоаспектно досліджувалася в роботах Н.Белокур, Л.Венежінський, Г.Засобіної, Т.Клімової, Н.Томіна, Є.Шуміліна, Н. Яковлевої та інших. Визначення сутності, місця, номенклатури гностичних умінь, а також процесу їх формування присвячені дослідження О.Жесткової, С.Кісельгофа, Н. Кузьміної, К.Саломатова та інших.

Разом з тим, аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що хоча в результаті численних досліджень проблеми формування гностичних умінь і накопичений великий позитивний досвід, вони не дають однозначної відповіді на питання про формування даних умінь у здобувачів закладу професійної (професійно-технічної) освіти, а також про педагогічні умови їх розвитку.

На підставі вивчення досвіду роботи закладу професійної (професійно-технічної) освіти, аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури була виявлена і сформульована проблема дослідження, яка визначається наявністю протиріччя, з одного боку, між збільшеною потребою суспільства у творчій особистості фахівця і необхідністю вдосконалення в зв'язку з цим його професійної підготовки, а з іншого боку, недостатньою теоретичною та методичною розробленістю процесуальної сторони формування гностичних умінь у майбутніх фахівців в галузі обслуговування і

ремонту автомобілів і двигунів і виявлення педагогічних умов формування даних умінь. Виникла суперечність зумовило невідповідність між:

- необхідністю розвитку творчої особистості майбутнього фахівця в галузі обслуговування і ремонту автомобілів і двигунів, що володіє повним обсягом професійних знань, творчими способами і прийомами усвідомлення, систематизації і трансформації інформації, з одного боку, і існуючими стереотипами і традиціями організації системи закладу професійної (професійно-технічної) освіти, з іншого боку;
- зростаючим потоком інформації і змінами інформаційного середовища і недостатнім рівнем розвитку умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти ефективно засвоювати, систематизувати, творчо переносити і застосовувати інформацію;
- необхідністю об'єктивної оцінки рівня сформованості гностичних умінь здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти і фактичним станом технології вимірювання та оцінювання результатів формування гностичних умінь у майбутніх фахівців в галузі обслуговування і ремонту автомобілів і двигунів;
- необхідністю розробки нової і творчої переробки сформованих методик і технологій формування гностичних умінь і недостатнім рівнем компетентності фахівців в галузі обслуговування і ремонту автомобілів і двигунів по їх реалізації.

Теоретична актуальність і практична значущість даної проблеми, а також її недостатня розробленість зумовили вибір теми дослідження: «Формування гностичних умінь у процесі навчання дисципліни «Охорона праці» здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти».

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Об'єкт дослідження - процес формування гностичних умінь у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Предмет дослідження - методика формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Гіпотеза дослідження - процес формування гностичних умінь у здобувачів педвузу буде більш ефективним, якщо:

- гностична діяльність розглядається як невід'ємний компонент педагогічної діяльності, для здійснення якої необхідні спеціальні гностичні вміння (формулювати пізнавальну задачу, аналізувати педагогічні явища і факти, оцінювати педагогічну і пізнавальну діяльність; сприймати, оцінювати інформацію, моделювати обробку педагогічної інформації, конструювати зміст педагогічної інформації, удосконалювати процес конструювання змісту інформації);

- визначити і перевірити в експериментальному режимі сукупність педагогічних умов, що включає:

- а) забезпечення інтеграції психолого-педагогічної і спеціальної підготовки здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти;

- б) варіативної поєднання дидактичних технологій (технологій пояснювально-ілюстративного, проблемного навчання, сугестотехнології).

Відповідно до мети і гіпотези дослідження були визначені наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати психологічно-педагогічну літературу з метою уточнення поняття «гностичні вміння», визначення структури гностичних умінь здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

2. Проаналізувати стан існуючої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

3. Теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування гностичних умінь в процесі навчання

дисципліни «Охорона праці» у здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Загальною теоретико-методологічною основою дослідження є основні теорії пізнання як вищу форму відображення об'єктивної дійсності, діалектична теорія про загальний зв'язок, взаємозумовленості і цілісності явищ; положення про роль діяльності в засвоєнні знань; теорія технологій навчання.

Дослідження істотно спирається на наступні сучасні теорії:

- психологічна теорія особистості (А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.);
- теорія діяльності як форми активного ставлення до навколишнього світу, яка обумовить пізнання людиною дійсності і розвиток його особистості (Б. Ананьєв, А.Бодалєв, І.Гальперін, А.Петровський та ін.);
- теорія формування особистості вчителя (Н.Кузьміна, В.Сластьонін, А.Щербаков та ін.);
- теорія формування наукових понять і узагальнених умінь (В.Афанасьєв, Л.Божович, Л.Виготський, Б.Гершунський, Н. Кузьміна, А.Маркова, А.Найн, Н.Тализіна, А.Усова та ін.);
- теорія педагогічних технологій (В. Беспалько, А.Тихонов, Ф.Янушкевич та ін.)

Значний вплив на наше дослідження зробили праці вітчизняних і зарубіжних вчених: О.Абдулліної, І.Блауберга, Дж.Брунер, Г.Горелової, В.Загвязінського, О.Кабановой-Меллер, Г. Лозанова, А.Найна, Н.Томіна, А.Усова, Л.Шіфлера, Г.Шішмаренкової, Н.Яковлевої та ін.

У вирішенні поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження, які визначаються насамперед метою дослідження і специфікою теоретичних і практичних завдань: теоретичний аналіз і узагальнення даних наукової і науково-методичної літератури з проблеми дослідження, педагогічне спостереження, опитування (бесіда, анкетування), тестування,

експертна оцінка, яка формує експеримент, методи математичної статистики (для з'ясування умов організації експерименту).

Теоретична значимість дослідження полягає:

- в аналізі ролі і місця гностичних умінь в професійно-педагогічній підготовки здобувачів;
- в уточненні понять „гностична діяльність в рамках професійної підготовки здобувачів”

Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

- визначені і сформульовані сутність, склад і номенклатура гностичних умінь здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти;
- розроблені критерії та рівні сформованості гностичних умінь у майбутніх фахівців в галузі обслуговування і ремонту автомобілів і двигунів;
- виявлена, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено сукупність педагогічних умов формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що отримані в ході дослідження результати і сформовані на їх основі висновки покладені в основу методичних рекомендацій щодо формування гностичних умінь здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані в практиці професійній підготовці майбутніх фахівців в галузі обслуговування і ремонту автомобілів і двигунів.

Структура роботи: 125 с., 4 рис., 9 табл., 90 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГНОСТИЧНИХ УМІНЬ У ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

1.1. Сутність, специфіка та класифікація гностичних умінь здобувачів закладу професійної (професійно-технічної) освіти

Соціальне замовлення заклад професійної (професійно-технічної) освіти полягає в підготовці майбутніх механіків, які вміють ефективно організовувати свою професійну діяльність і оцінювати її результати.

Різні вчені, характеризуючи структуру професійної діяльності, виділяють різні її компоненти. Так, Н. Кузьміна виокремлює конструктивний, організаторський, комунікативний компоненти [11].

О.Щербаков на додаток до названих функцій називає інформаційну, розвивальну, орієнтаційну, мобілізаційну і гностичну функції педагогічної діяльності [85].

К.Саломатов виділяє гностичну, проектувальну, конструктивно-планувальну, організаторську і комунікативну функції [15].

Незалежно від кількості виділених компонентів дослідники сходяться в одному - всі функції педагогічної діяльності тісно пов'язані між собою і становлять основу професійної діяльності фахівця. Підготовка здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти до самостійної педагогічної діяльності передбачає оволодіння ними всіма компонентами даної діяльності, вироблення у майбутніх фахівців умінь, які відповідають цим компонентам.

Гностична функція професійної діяльності здійснюється механіка практично на всіх етапах вирішення професійного завдання, тобто є „наскрізною”, що визначає її особливе значення. Реалізація даної функції

передбачає здійснення фахівцем гностичної діяльності, що в свою чергу вимагає наявності у суб'єкта даного виду діяльності відповідних (гностичних) умінь. Виявлення сутності даних умінь стає можливим на основі аналізу поняття „гностична діяльність”. Гностичний компонент в структурі професійної діяльності пов'язаний з аналізом і вивченням вихідного стану основних компонентів структури навчального процесу як основи для конкретизації кінцевих цілей навчання і формулювання професійного завдання. Як мінімальної одиниці гностичної діяльності виступає гностична завдання; продуктом гностичної діяльності є сформована і сформульована професійного завдання; а її результатом - рішення цього завдання [59].

Успішне здійснення гностичної діяльності спирається на чітке усвідомлення кінцевих цілей навчання, на знання специфіки та структури змісту даного навчального предмета, принципів його розчленування на одиниці організації і виділення їх істотних ознак і властивостей як об'єктів засвоєння, а також на знання джерел можливих труднощів засвоєння навчального матеріалу, представленого в підручниках та інше.

Гностична діяльність як стрижень пронизує процес вирішення навчально-виховних завдань під час підготовки та планування уроку, на етапі проведення уроку і в ході аналізу результатів проведеного заняття.

Гностична діяльність на занятті пов'язана з наглядом за характером зміни основних компонентів структури розв'язуваних методичних завдань і критичної оцінки отриманого результату з метою внесення необхідних корективів в намічений план. Після заняття даний вид діяльності пов'язаний з аналізом проведеного заняття шляхом звірення запланованої мети і отриманого результату для оцінки ефективності використаних методів і прийомів навчання і внесення корективів при плануванні подальшого заняття.

Викладач повинен володіти для здійснення даної діяльності цілою системою гностичних умінь, найбільш важливими з яких є група умінь з

аналізу конкретної навчальної ситуації, з аналізу навчального матеріалу, умінь зі спостереження і аналізу занять і самоаналізу проведеного заняття.

У ряді досліджень відзначається, що гностична діяльність викладача пов'язана в основному з його вмінням проектувати пізнавальну і практичну діяльність здобувачів, в тому числі з умінням висувати перед ними проблему, ставити пошукові завдання.

Перший етап розуміння умов завдання і її рішення можна вважати діагностичним етапом, коли в ході гностичної діяльності викладача проводиться аналіз вихідної педагогічної ситуації, домислювання необхідних даних, формулювання і постановка задачі саме як завдання професійної.

Таким чином, ми приходимо до розуміння гностичної діяльності. Гностична діяльність фахівця розглядається з одного боку як процес, пов'язаний з професійним спостереженням, проектуванням навчальної діяльності здобувачів, регулюванням педагогічного процесу, що включає постановку педагогічних завдань і аналіз адекватності дій здобувачів поставленим завданням.

З іншого боку, гностична діяльність в рамках професійної підготовки здобувачів може бути розглянута ширше, як процес осмислення, декодування одержуваної інформації (виділення в ній змістовної домінанти), пов'язаний з аналізом її компонентів (як в готівковому, так і в перспективному плані), систематизацією, переструктурування для використання в новій професійній ситуації. Гностична діяльність розуміється в даному випадку як когнітивний процес, для якого необхідні вміння придбання, обробки, вибору стратегії пошуку і використання інформації. Інформація може включати в себе різні дані: предметно-змістовні, дані про сформованість тих чи інших умінь здобувачів, про динаміку їх пізнавальних інтересів тощо. Надалі ми будемо дотримуватися даного визначення гностичної діяльності, для успішного здійснення якої необхідні гностичні вміння. Гностична діяльність є необхідним елементом педагогічної діяльності і важливою умовою ефективності навчально-виховного процесу, тому одним із завдань

професійної підготовки стає організація роботи з оволодіння майбутніми викладами даним видом діяльності. Для успішного здійснення гностичної діяльності майбутнім фахівцям необхідно володіти сукупністю гностичних умінь, які є її основною і невід'ємною частиною. Тільки за умови наявності у здобувачів сформованих гностичних умінь можна оцінювати ступінь ефективності гностичної діяльності.

Однак, можна виділити і загальні положення:

- 1) гностичні вміння є „наскрізними” професійними вміннями, які використовуються фахівцем на всіх етапах професійної діяльності;
- 2) гностичні вміння розглядаються в якості відправного пункту для дослідження, аналізу та оцінки початкового та кінцевого рівня пізнавальної діяльності здобувачів і організаторської діяльності, а також для всіх етапів обробки інформації;
- 3) гностичні вміння служать умовою конкретизації кінцевих цілей навчання і формування професійних задач.

Виходячи з цього і спираючись на визначення Н. Кузьміної, ми розглядаємо гностичні вміння як вміння, пов'язані з осмисленням, систематизацією і перенесенням інформації.

Уміння усвідомлювати інформацію безпосередньо пов'язано з її сприйняттям, інтерпретацією сенсорних сигналів, „баченням” істотних ознак цієї інформації, розпізнаванням елементів інформації.

Уміння систематизувати інформацію передбачає ретельний відбір кількості і виду інформації, ігнорування несуттєвих її елементів, вибудовування структури отриманої інформації на основі зіставлення, звірення її важливих ознак, їх комбінування в групи.

Уміння трансформації отриманої інформації виявляється, на наш погляд, тісно пов'язаним з процесом зберігання інформації (зокрема з його формою).

Як відомо, викладання у заклад професійної (професійно-технічної) освіти носить багаторівневий характер. На першому етапі відбувається

пізнання під керівництвом викладачів навколишнього світу, інших людей і самого себе, на другому - самостійне оволодіння системою знань. Вищий рівень гностичної діяльності здобувачів пов'язаний з виробництвом нових ідей, оригінальних методів дослідження [15].

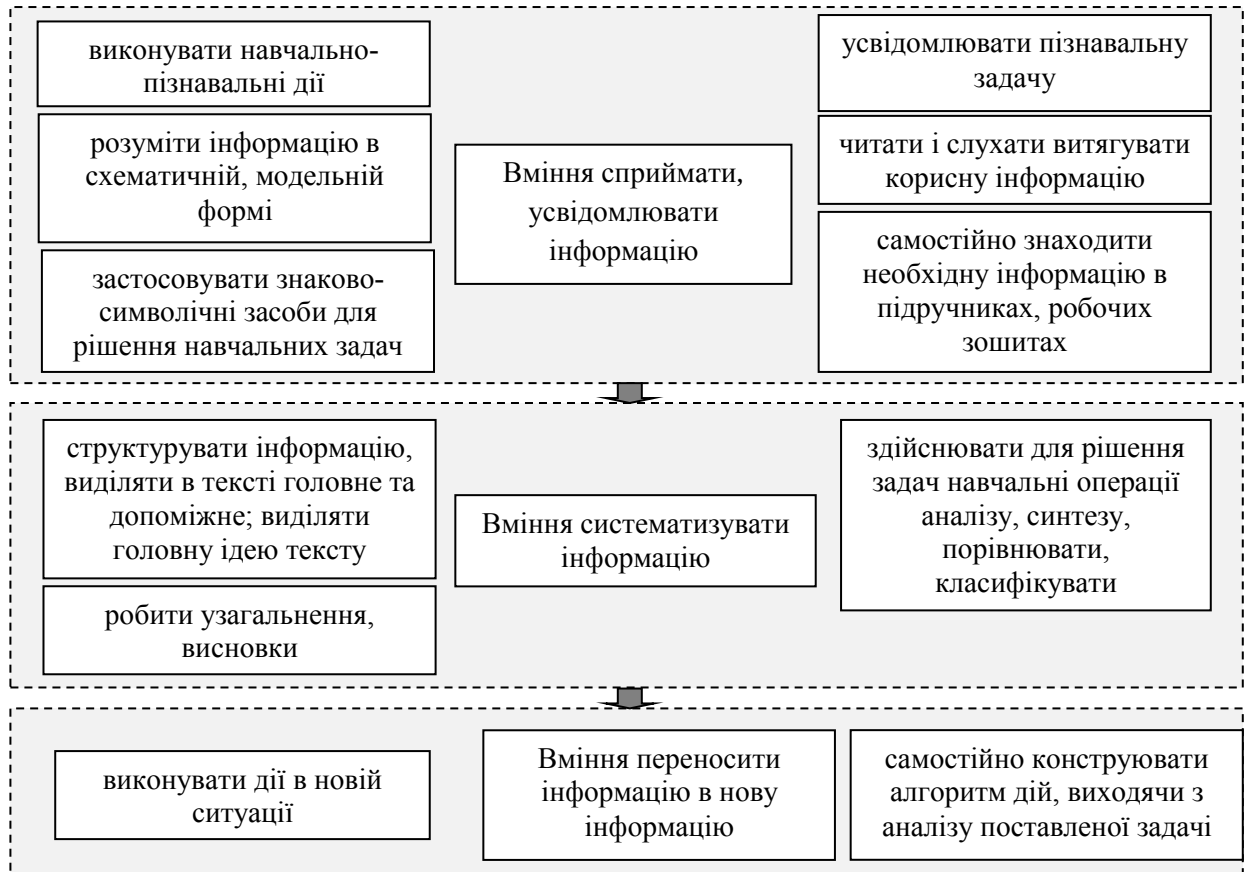

Рис. 1.1. Класифікація гностичних умінь здобувачів закладу професійної (професійно-технічної) освіти

Формування гностичних умінь дає можливість:

- 1) навчити здобувачів виділяти в отриманій інформації змістовну домінанту на основі виявлення та аналізу причинно-наслідкових зв'язків усередині даної інформації;
- 2) створити умови для актуалізації знань, необхідних для систематизації отриманої інформації;
- 3) навчити здобувачів знаходити чинники, що інтегрують спеціальних дисциплін та дисциплін загальносвітнього циклу для використання інформації в нових умовах навчального процесу;

4) навчити здобувачів використовувати свій творчий потенціал, сформований на основі їх соціального досвіду, предметних знань, умінь і навичок, в умовах нової ситуації;

5) надати здобувачам можливості прояву креативності мислення, ініціативності, активності, оригінальності в обробці і використанні інформації.

Гностичні вміння є основоположними „наскрізними” вміннями в діяльності фахівця, оскільки на їх базі відбувається теоретично обґрунтоване побудова і реалізація педагогічного процесу, а також обробка і використання інформації на всіх етапах і у всіх сферах навчальної діяльності здобувачів.

Гностичні вміння можна розглядати в якості відправного пункту для вирішення різних професійних завдань, для подолання можливого дисбалансу між труднощами навчального матеріалу і необхідними умовами для вирішення цих труднощів (мається на увазі систематизація навчального матеріалу, а також методика його пред'явлення здобувачам).

Крім того, формування гностичних умінь має сприяти актуалізації теоретичних знань за умови розширення сфери їх застосування, а також вдосконалення самої гностичної діяльності з метою досягнення оптимального результату.

У вузі здобувачі, як правило, опановують науковими знаннями і мовними навичками і вміннями, наприклад, з безпеки життєдіяльності, за обсягом і рівнем володіння значно перевищують вміст відповідного шкільного курсу. Але проблема полягає в тому, що вони не набувають необхідних умінь в методичному переосмисленні і трансформації придбаних у вузі знань і досвіду в одиниці методичної організації змісту навчання.

З даного положення випливає висновок, що якщо студент не володіє необхідною сукупністю гностичних і конструктивних умінь, то в його майбутній професійній діяльності неминуче виникне суперечність між структурою і рівнем володіння знаннями з безпеки життєдіяльності і

успішністю його навчальної роботи, тобто творчим характером застосування методів і прийомів навчання .

Гностичні вміння здобувачів закладу професійної (професійно-технічної) освіти включають вміння, які представлені на рис.1.1.

Розглядаючи наведені вище гностичні вміння, ми вважаємо за доцільне зазначити наступне.

Майже всі з вищезазначених гностичних умінь зосереджуються навколо однієї сфери пізнавальної діяльності здобувачів сфери обробки інформації, а саме: сприйняття інформації різного рівня складності, аналіз і порівняння основних складових пропонованої інформації, їх класифікація за критеріям подібності та відмінності, встановлення їх логічній послідовності, і в кінцевому рахунку визначення виховної та освітньої цінності пропонованої інформації.

При визначенні складу гностичних умінь ми спиралися на сучасні психолого-педагогічні, методичні дослідження, аналіз яких дозволив виділити дві групи гностичних умінь: когнітивно-моделюючі та конструктивно-моделюючі. Вичленення саме таких підгруп пов'язано з наступними положеннями.

У спеціальних дослідженнях, присвячених проблемі формування умінь, пов'язаних з пізнавальною діяльністю педагога розглядаються [8] основні групи спеціальних умінь, які називаються в узагальненому плані когнітивно-моделюючими і конструктивно-моделюючими, причому когнітивно-моделюють вміння виявлені на основі аналізу гностичних, проектувальних і конструктивних, а конструктивно-моделюючі - на основі аналізу умінь формувати розумову самостійність здобувачів. Відмінності в назві цих умінь Н.Кухарєв пояснює прагненням відтінити в першій групі умінь пізнавальний аспект в роботі педагога (з урахуванням зворотного зв'язку), а в другій - перетворює інформацію стосовно до конкретних умов протікання навчального процесу.

Об'єднуючою ланкою є в даному випадку вміння педагога створювати моделі більш оптимального способу навчання на основі досягнутого.

Ми розглянемо дві підгрупи гностичних умінь: когнітивно-моделюючі і конструктивно-моделюючі, але основу класифікації становитиме інформаційний підхід, сутність якого полягає в тому, що при описі когнітивних систем, що беруть участь в обміні інформацією, слід визначити і проаналізувати конкретні компоненти когнітивного процесу та об'єднати їх в когнітивну модель (або модель переробки інформації). Дана модель обробки інформації буде виглядати наступним чином (рис.1.2):

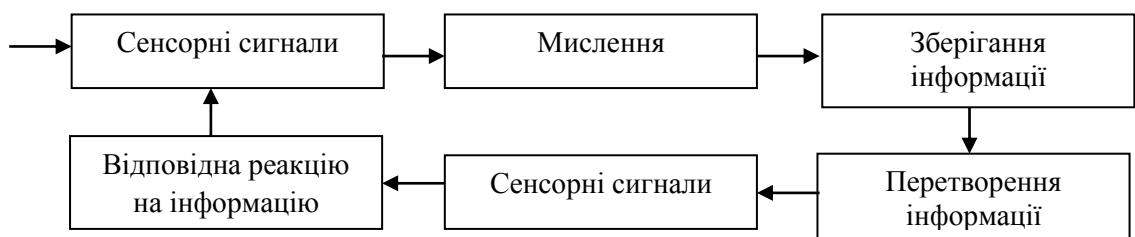

Рис.1.2. Когнітивна модель обробки інформації.

Говорячи про перенесення інформації слід зазначити, що саме можливості перенесення умінь і навичок на новий зміст розглядаються в якості одного з головних показників рівня їх сформованості. Однак, як показує практика, можливості для перенесення формованих навичок і умінь з одного змісту на інше не безмежні через наявність взаємозв'язку між характером змісту і засобами його мовного вираження.

Будь-який пізнавальний досвід здобувачів проявляється в конкретному акті навчального пізнання, в прийомах проведення різних операцій подумки, які отримують своє конкретне вираження в найрізноманітніших уміннях виконання дій в рамках якогось конкретного змісту. Це зміст завжди несе в собі заздалегідь запрограмовану сторону навчального пізнання, де пізнавальні дії виступають в об'єктивованому вигляді. Вони спрямовані на виконання завдань по засвоєнню нових знань, формування навичок і умінь, досвіду творчої діяльності та зовні виявляються у вигляді наступних процесів:

- впізнавання і розпізнавання понять (об'єкта) на основі вербального мовного та візуального спілкування, а також запам'ятовування і демонстрація зразків виконання тих чи інших способів діяльності;
- реконструкція, актуалізація і перенесення знань, умінь, навичок і варіювання системи способів діяльності для вирішення певного класу задач в нових умовах;
- пошукове варіювання системою властивостей, ознак пізнаваного об'єкта в змінених, нестандартних ситуаціях, матеріалу і умов завдання для самостійного оперування формалізованими поняттями науки у вирішенні логічних пізнавальних завдань (частково-пошукова діяльність);
- актуалізація та перенесення засвоєних знань (способів діяльності) на виявлення нових завдань і їх рішення інтуїтивним шляхом, вільна і швидка орієнтація в обстановці (ситуації), відбір і застосування з величезної кількості знань (способів) тих з них, які дозволяють конструювати нові оригінальні гіпотези і плани пошуку рішення творчих завдань [33].

Особливий інтерес представляють пункти другий і четвертий, що стосуються явища перенесення, причому в першому випадку перенесення знань, умінь і навичок здійснюється для вирішення певного класу задач, а в другому - спрямований на виявлення нових завдань і їх рішення, таким чином перенесення може відбуватися на різних етапах педагогічної діяльності вчителя і пізнавальної діяльності здобувачів і виконувати функції як організаторські, так і дослідні. Це дозволяє нам зробити висновок, що вміння переносу відомих способів діяльності на новий зміст і в нову умову раніше невідомої ситуації є складовим компонентом гностичного вміння.

Таким чином, в нашій класифікації когнітивно-моделюють гностичні вміння будуть пов'язані з проектуванням пізнавальної діяльності здобувачів, а конструктивно-моделюють гностичні вміння - безпосередньо з етапами обробки інформації.

Склад групи гностичних умінь наведемо в таблиці 1.1

Розглядаючи і аналізуючи дану групу умінь, названих когнітивно-моделюючими і конструктивно-моделюючими гностичними вміннями, слід зазначити наступне. Підгрупа когнітивно-моделюючих гностичних умінь охоплює перш за все проектування, оцінку і аналіз пізнавальну діяльності здобувачів, в той час як підгрупа конструктивно-моделюючих гностичних умінь присвячена роботі з інформацією, її аналізу, систематизації, обробки та оцінки в різних ситуаціях.

Таблиця 1.1

Класифікація гностичних умінь

Когнітивно-моделюючі	Конструктивно-моделюючі
1	2
1.Формулювати пізнавальну, практичну задачу, визначати мотиви своїх пізнавальних дій.	1. Сприймати, оцінювати, інтерпретувати інформацію у вигляді сенсорних сигналів, створювати первинну конструкцію поточної інформації.
2.Визначати зміст пізнавальної діяльності, знаходити ефективні способи її реалізації.	2. „Відфільтрувати” несуттєві компоненти інформації, проектувати модель істотних змістовних компонентів інформації.
3. Вибирати предметні дії, що розкривають систему, логіку, послідовність виконання пізнавального завдання.	3. Конструювати зміст поточної інформації і представляти її структуру.
4. Визначати сприятливі умови для здійснення пізнавальної діяльності.	4. Визначати інтерферируючі фактори при перенесенні інформації, що впливають на її конструкцію.
5. Передбачати результати пізнавальної діяльності, що виражають її завершеність.	5. Удосконалювати процес конструювання змісту інформації за рахунок творчих трансформацій в умовах нової ситуації.
	6. З'єднувати зміст поточної інформації з засвоєним раніше.

На нашу думку, підгрупа конструктивно-моделюючих гностичних умінь допомагає здобувачу більш адекватно оцінити свою пізнавальну діяльність з урахуванням засвоєних знань, умінь і навичок. Таким чином, група гностичних умінь має дві підгрупи, а саме: когнітивно-моделюючу і конструктивно-моделюючу гностичні вміння, що відрізняються, по-перше, сферою їх практичного застосування (в першому випадку - це організаційний аспект, у другому – аспект перетворення інформації), і по-друге, різним ступенем варіювання даних умінь в процесі навчання.

У нашому дослідженні ми не розглядаємо когнітивно-моделюючі гностичні вміння, так як вони пов'язані з процесом пізнання в цілому. Особливий інтерес для нас представляють конструктивно-моделюючі гностичні вміння, пов'язані з етапами обробки інформації. Отже, підбиваючи підсумок вищевикладеного, необхідно зробити наступні висновки:

1. Аналіз праць сучасних педагогів, психологів, методистів дозволяє нам розглядати гностичну діяльність як процес осмислення, декодування інформації, пов'язаний з аналізом її компонентів, систематизацією, переструктурування для використання в новій ситуації.

2. Під гностичними вміннями ми розуміємо вміння, пов'язані з усвідомленням, систематизацією, перенесенням інформації.

3. Ми розділяємо гностичні вміння на когнітивно-моделюючі (пов'язані з проектуванням пізнавальної діяльності здобувачів: формулювати пізнавальну задачу, визначати зміст пізнавальної діяльності, вибирати предметні дії, що розкривають логіку, систему виконання пізнавального завдання) і конструктивно-моделюючі (пов'язані з етапами обробки інформації: сприймати, інтерпретувати, усвідомлювати інформацію, представляти структуру інформації, систематизувати її компоненти, витягувати з довготривалої пам'яті інформацію, творчо трансформувати інформацію в нову ситуацію).

4. Характеризуючи ступінь значущості гностичних умінь, ми приєднаємося до думки О.Жесткової і вважаємо, що формування гностичних умінь дає можливість аналізувати навчальний матеріал з точки зору причинно-наслідкових зв'язків, створити необхідні умови для ефективного застосування отриманої інформації, і, нарешті, забезпечити розвиток сфери гностичної діяльності.

1.2. Рівні сформованості гностичних умінь і критерії їх виділення

Проблема формування умінь у майбутніх механіків є однією з головних, від вирішення якої багато в чому залежить вдосконалення всього навчально-виховного процесу у закладі професійної освіти, вибір методів і засобів навчання і виховання, шляхів реалізації основних принципів даних процесів і, в кінцевому підсумку, забезпечення навчальних закладів країни висококваліфікованих фахівцями.

Сформованість гностичних умінь створює передумову для повного застосування випускниками заклад професійної (професійно-технічної) освіти своїх творчих сил, здібностей і обдарувань.

„Формування умінь в здобувачів є одним із завдань навчання, відповідає змісту освіти в школі. Вирішується ця задача не тільки в зв'язку з освоєнням знань, але і в зв'язку з придбанням здобувачами досвіду творчої діяльності і норм ставлення до світу” [54]. Процес утворення гностичних умінь - процес тривалий, концентричний, що протікає повільно і вимагає багаторазових і систематичних повторень у виконанні певної групи дій, спрямованих на розвиток умінь усвідомлювати технічну інформацію, виділяти в ній істотні компоненти, систематизувати їх, переносити і творчо використовувати отриману інформацію.

Формування умінь завжди зачіпає сенсорну, інтелектуальну, мотиваційну, волюву і емоційну сфери особистості, незмінно сприяючи при правильних методах керівництва вихованню тих особистісних якостей, які знаходять собі застосування в даному виді трудової діяльності.

Розглядаючи процес формування гностичних умінь більш детально, слід підкреслити, що на першому етапі, коли ще не зміцніли умовно-рефлекторні зв'язку, вміння усвідомлення, систематизації та трансформації інформації реалізуються при контролі мислення - „пізнавальної діяльності вищого рівня”. Надалі формується нова уявна репрезентація шляхом перетворення інформації.

Тому можна сказати, що гностичні вміння означають виявлену (доведену) готовність до досягнення мети в гностичній діяльності шляхом здійснення її під більш-менш суворим контролем з боку мислення, з усвідомленням всієї системи складових її дій або частини цієї системи. При цьому відбувається якась маніпуляція знаннями, об'єднання їх з поточною інформацією і зміна знання ситуації.

В уміннях усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію укладені особисті можливості здобувача діяти по відношенню до цієї конкретної когнітивної системи, але реалізуються ці можливості тільки в дії і судити про них, а отже, і даних уміннях здобувачів можна тільки по їх діяльності.

Педагог, знаючи вимоги соціальної практики до підготовленості здобувачів, озброює їх відповідною системою умінь і навичок шляхом передачі їм своїх знань про неї і організації їх практичної діяльності. Гностичні вміння в силу їх „наскрізного”, інтегрального характеру необхідні для здійснення будь-якого виду діяльності і пов'язані з процесом абстрагування (вербальної і зорової) інформації, аналізу, синтезу, класифікації та іншим. Процес формування гностичних умінь включає в себе: теоретичне ознайомлення з суттю, змістом і групою гностичних умінь і практичне оволодіння гностичними вміннями. При цьому важливим є наступне:

- усвідомлення здобувачами професійної та особистісної значущості формування гностичних умінь, які є інтегральними;
- постановка цілей і завдань майбутньої гностичної діяльності по осмисленню, декодування, систематизації і трансформації одержуваної технічної інформації, укрупнення інформаційних структур, створення нової моделі інформації;
- розкриття сутності умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію, змісту цих умінь, що представляє собою сукупність дій і операцій, які становлять дані вміння, і способів виконання дій;

- розробка програми формування гностичних умінь;
- організація та здійснення практичної діяльності з оволодіння гностичними вміннями.

- оцінка і контроль рівня сформованості гностичних умінь;
- оцінка результатів гностичної діяльності здобувачів.

Ефективність оволодіння гностичними вміннями залежить також від глибокого засвоєння теоретичних знань і заснованих на них практичних дій, безпосереднього ознайомлення зі способами дій і осмислення їх. Узагальнюючи, ми можемо виділити наступні етапи формування гностичних умінь: теоретичний і практичний. На першому етапі здійснюється теоретична підготовка майбутнього фахівця, а також формуються вміння, необхідні для прийому різної інформації, тобто сенсорні, перцептивні і атенційні вміння; використовувані для збереження і переробки інформації, тобто мнемичні, розумові. На теоретичному етапі відбувається:

а) ознайомлення здобувачів із сутністю і змістом гностичних умінь, які полягають в тому, що вони являють собою вміння сприйняття, систематизації, трансформації отриманої технічної інформації;

б) оцінювання гностичних умінь як „наскрізних” (інтегральних), необхідних для реалізації будь-якого виду діяльності і на всіх етапах вирішення завдання;

в) формування умінь усвідомлення інформації (прийому сенсорних сигналів).

На другому етапі формування гностичних умінь набуває найбільш узагальнені форми. Сприйнята і усвідомлена інформація піддається систематизації, з'єднується з уже відомою здобувачам інформацією, що призводить до узагальнення інформаційних одиниць. У різноманітних виробничих ситуаціях формується вміння „фільтрувати” інформацію і використовувати її з урахуванням умов запропонованої ситуації. На практичному етапі формування гностичних умінь здійснюється:

а) актуалізація вже наявних у здобувачів умінь (конструктивних, комунікативних та інших);

б) організація вправ для формування умінь систематизувати і переносити інформацію;

в) організація застосування умінь усвідомлювати, систематизувати і переносити інформацію в новій ситуації.

Процес формування гностичних умінь детермінується не тільки суспільною значимістю навчання і виховання взагалі, а й основними характеристиками інформаційних процесів, які є джерелом змісту навчання того чи іншого предмету в заклад професійної (професійно-технічної) освіти [127]. Ми вважаємо за необхідне підкреслити наступне:

1) формування гностичних умінь - процес поетапний, в якому нова складна дія подібно мозаїці складається з більш простих вже відомих навчається дій з інформацією;

2) в процесі формування гностичних умінь відбувається перебудова і переосмислення суті простих дій, які стають в складі складного гностичного вміння умовами успішного виконання поставлених цілей і завдань по роботі з п інформацією;

3) результатом процесу формування гностичних умінь може бути готівкова здатність до „пристосування”, „вживання” в нову ситуацію і до обробки нової інформації.

Розглядаючи процес формування гностичних умінь, можна визначити два можливі випадки, а саме:

1) здобувачі мають необхідні теоретичні знання про гностичні вміння, викладач ставить завдання на практичне застосування умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити нову для них інформацію. Здобувачі самі шукають прийоми діяльності, а також способи переробки інформації;

2) викладач керує гностичною діяльністю здобувачів: знайомить з орієнтирами відбору ознак інформації для її усвідомлення, пропонує згрупувати суттєві і не дуже на їх погляд компоненти інформації для

подальшої систематизації, організовує діяльність по використанню отриманої інформації для вирішення поставлених завдань.

Істотною умовою ефективної організації навчальної діяльності в системі навчання в заклад професійної (професійно-технічної) освіти є вивчення вихідного рівня сформованості даної діяльності у здобувачів, а також відповідних умінь.

Вивчення навчальних умінь, що складаються в здобувачів до початку навчання у вузі дозволяє конкретизувати і обґрунтувати основні завдання цілеспрямованого формування навчальної діяльності в студентському віці, уточнити склад і обсяг знань, які необхідно вводити в зміст спеціальних курсів навчання вченню, визначити матеріал, найбільш актуальний для тих, хто навчається і вимагає особливо інтенсивного і тривалого опрацювання, а також оптимальні форми і методи навчання здобувачів навчальної діяльності.

Розглядаючи проблему визначення критеріїв і рівнів сформованості гностичних умінь в рамках даного параграфа, ми вважаємо за необхідне провести аналіз основних понять, а саме: поняття „критерії” і поняття „рівень сформованості”.

Отже, критерій - ознака, на підставі якого проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, судження, оцінки [33]. Таким чином, пропоноване визначення поняття „критерію” висуває на передній план характеристику готівки, існування якого-небудь певного, властивого предмету або явищу ознаки, присутність якого може послужити для розгляду предмета (явища) з різних точок зору і з'явитися потім як спосіб його оцінювання.

У психологічному словнику це поняття характеризується так: „показники, що поєднують в собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про правдоподібність нульовій або однієї з альтернативних гіпотез” [45].

Дане визначення ставить на чільне місце проблему висунення гіпотези і перевірки (верифікації) її правдоподібності, причому поняття „критерій”

поєднує в собі методику перевірки та сукупність основних правил, що застосовуються при підтвердженні або спростуванні гіпотези.

Вчені-педагоги, що займаються проблемами оцінювання ефективності організації навчально-виховного процесу, а також виокремлення критеріїв (або показників) для оцінки різних аспектів даного процесу, виходять зі сфери своїх досліджень і основних принципів навчально-виховного процесу.

Під критерієм розуміється результат діяльності, спосіб її здійснення та суб'єктивна соціально-психологічна значущість новизни як продукту, так і самого процесу його створення [33].

Необхідною умовою успішного навчання в заклад професійної (професійно-технічної) освіти є вміння самостійно організовувати свою навчальну діяльність, одним з компонентів якої є гностична діяльність.

Для ефективного здійснення даної діяльності потрібно не тільки практично володіти гностичними вміннями, але володіти ними рефлексивно, усвідомлюючи склад гностичних умінь, що виражаються в практичній діяльності у вигляді діяльності по усвідомленню, систематизації, переносу інформації, визначати підстави виконуваних дій, оцінювати їх адекватність цілям і умовам гностичної діяльності.

Для оцінки ефективності гностичної діяльності як процесу, а також для оцінки рівнів сформованості гностичних умінь за доцільне визначення критеріїв для їх характеристики.

Під критерієм рівня сформованості гностичних умінь ми будемо розуміти ознаки, на підставі яких проводиться оцінка умінь усвідомлювати, систематизувати і переносити інформацію.

Ми вважаємо за можливе виділення таких критеріїв для характеристики рівня сформованості гностичних умінь:

1. Ступінь усвідомленості виконуваних дій.

Процес усвідомлення вихідних положень інформації, переведення її від зовнішнього джерела на внутрішні рівні засвоєння суб'єкта, подальший процес вибору і систематизації - всі ці процеси складні і ємні і залежать в

більшій мірі від багатьох факторів, пов'язаних з основними якостями суб'єкта. Ми перерахуємо лише деякі з них: основні якості пам'яті суб'єкта, його живий інтерес (на початковому етапі, може бути, ще не до змісту інформації взагалі), основні вміння і навички роботи з інформацією і інше.

Критерій усвідомленості виконуваних дій - це оцінка завершального етапу в роботі з матеріалом, якому передують пізнавальна діяльність здобувача: пошук сенсу і аналіз основного змісту інформації, узагальнення та порівняння з уже відомим, класифікація та комбінування частин інформації, і, нарешті, вибір і усвідомлення необхідної сукупності дій в даний момент і в перспективі. Якщо студент не сприймає інформацію, не володіє основними операціями по її обробці, ступеня усвідомленості і здійснення будь-яких пізнавальних дій практично дорівнює нулю а, отже, не може йти мова про гностичну діяльність і сформованість гностичних умінь. Критерій усвідомленості виконуваних дій не означає, що всі дії здобувачів виробляються під суворим контролем з боку мислення. Процес мислення за часом ближче до завершального етапу обробки інформації, тому усвідомленість виконуваних здобувачами дій може бути розглянута як протилежність механічному їх виконання, „сліпому” слідуванню стандартам, шаблонам. За допомогою мислення відбувається формування нової уявної репрезентації шляхом перетворення інформації, абстрагування, міркування, уяви і, нарешті, рішення задач.

Уміння усвідомлювати інформацію по суті містить в собі і усвідомленість здійснення подальших практичних дій. Уміння систематизувати інформацію вимагає від здобувачів „внутрішньої маніпуляції знаннями”, усвідомлення структури поточної інформації і вже наявної. Уміння трансформувати інформацію передбачає усвідомлення адекватності наявної у здобувача інформації (вже засвоєної + поточної) пропонованим ситуацій і умов.

2. Якість виконуваних дій.

Розглядаючи дані два критерії в ієрархічному аспекті, відзначимо, що категорія усвідомленості виконання дій в цьому випадку ширше і від неї залежать основні параметри подальшої діяльності здобувачів, а саме: швидкість прийняття рішення та вибору найбільш оптимальних засобів і методів виконання дій, адекватність дій поставленим завданням, якісні характеристики Ваших дій і результату всієї діяльності в цілому.

Інформація, проходячи через призму світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, піддаючись процесам аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення, перетворюючись у свідомості суб'єкта і набуваючи практичну значимість виливається в кінцевому рахунку в дії, і від того, як вони виконуються, залежить подальше формування умінь і навичок, розвиток пізнавального інтересу здобувача, його творчого потенціалу.

Саме якісний показник є достовірним свідченням глибини засвоєння матеріалу, відомої самостійності здобувача, його зацікавленості в процесі практичного застосування знань і в правильності кінцевого результату.

Якість виконання дій пов'язано як з характеристиками особистості здобувача (відповідальністю за виконання дій, зібраністю, умінням зосередитися, зрозуміти важливість виконуваних дій), так і з цінністю самої інформації. Тільки якщо інформація відрізняється високим ступенем "корисності", має потенційні можливості торкнутися особисту сферу здобувачів, пробудити їх інтерес до змісту і мовного оформлення - лише тоді ми можемо бути впевнені у високій якості дій здобувачів.

Важливу роль відіграє тут і особистість самого викладача, його вміння націлити здобувачів на якісне виконання тих чи інших завдань, його вміння переконати в необхідності творчого підходу до аналізу будь-якої ситуації, його точні і зрозумілі для всіх категорій здобувачів установки по конкретному виконання дій і, нарешті, його переконаність у перспективній діяльності здобувачів і в надійності успіху.

Критерій якості виконуваних здобувачами дій відрізняється певною універсальністю, так як за якістю виконання практичних дій по обробці

педагогічної інформації можна судити про вміння усвідомлення інформації (механічне виконання завдань або творчий підхід), про вміння систематизувати інформацію (визначення істотних і несуттєвих компонентів змісту інформації, її домінант, відтворення структури інформації тощо), про вміння переносити інформацію (механічне перенесення, творче використання інформації адекватно ситуації).

3. Здатність перенесення засвоєного вміння в нову, кілька змінену ситуацію.

Розглянуті нами вище два критерії сформованості гностичних умінь характеризували дії здобувачів в окремій, конкретній ситуації, запропонованій після засвоєння певного обсягу інформації.

Саме поняття „вміння” передбачає не відсталість володіння ним, а його гнучкість, мобільність, потенції пристосовності до різних ситуацій, на відміну від досвіду, що характеризується певним ступенем автоматизованості.

Тому в залежності від того, як студент вміє користуватися наявними у нього сформованими гностичними вміннями при перенесенні їх у нову ситуацію спілкування, викладач може оцінити рівень сформованості даних умінь, проаналізувати недоліки в своїй діяльності і помилки в діяльності здобувачів. Завдяки перенесенню вміння в умови нової ситуації з новими завданнями, воно стає більш гнучким і в той же час міцніше закріплюється і набуває нових якостей. Звичайно, ситуації можуть бути різноманітні за своєю структурою і багатоаспектними за своїм змістом, тому одними гностичними вміннями здобувачу „не обійтися”. Він буде неодмінно змушений підключити якщо не весь, то чималу частку свого арсеналу вмінь (включаючи і організаторські, і конструктивні, і комунікативні).

Саме в таких умовах вміння комбінуються, замінюються, впливають один на одного, набуваючи нових рис і якісно змінюючись.

Таким чином, явище переносу сформованих умінь - процес складний, який може служити надійним показником сформованості гностичних умінь і

допомогти в діагностиці та визначенні шляхів підвищення ефективності формування гностичних умінь і якості організації гностичної діяльності здобувачів.

Оскільки гностична діяльність здобувачів сама по собі пов'язана з процесом засвоєння і осмислення певного обсягу інформації, то можна говорити про перший критерій - ступеня усвідомленості виконуваних дій - складових частин сформованого вміння. Саме від того, як і ступінь усвідомленості дій, яка роль інтуїції або механізмів автоматизму, залежить подальша діяльність здобувачів по обробці інформації та усвідомлення її „корисності”. Оцінюючи стійкість характеру засвоєних дій, якість їх виконання в новій ситуації зі зміненими умовами, а також ступінь самостійності здобувачів, можна судити про рівень сформованості гностичних умінь: умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію. Отже, нами були виділені три критерії сформованості гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти: усвідомленість виконуваних дій, їх якість, здатність перенесення засвоєних умінь в нову ситуацію.

Головними властивостями гностичних умінь є, з одного боку, усвідомленість і вмотивованість вибору способів виконання дій з обробки педагогічної інформації, а з іншого - достатнє їх практичне опрацювання, що дозволяє виконувати ці дії без особливих зусиль і адекватно умовам і вимогам вирішуваних завдань.

Існує точка зору, що, щоб перевірити рівень сформованості тих чи інших педагогічних умінь, необхідно, по-перше, перевірити наявність у здобувачів теоретичних знань та сформованість основних понять за курсом безпеки життєдіяльності, по-друге, вміння застосовувати ці знання в єдності зі знаннями з базових і суміжних для педагогіки навчальних дисциплін в процесі вирішення типових педагогічних завдань. (151)

З цього випливає, що оцінити рівень сформованості гностичних умінь значить, по-перше, перевірити наявність у здобувачів теоретичних знань про

сутність і зміст гностичних умінь, по-друге, вміння застосовувати ці знання в процесі обробки поточної інформації, тобто усвідомлювати, систематизувати, трансформувати її.

Дослідженням проблеми визначення рівнів сформованості педагогічних умінь займається ряд вчених (О.Абдуліна, Н.Белокур, С.Кісельгоф, Н. Кузьміна, В.Кулько, А. Маркова, Т.Цехмістрова та ін.).

Для визначення рівнів сформованості гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти ми скористаємося концепцією В.Сластьоніна, який вважає, що якість, рівень професійних умінь залежить в першу чергу від того, якою мірою вони спираються на вимоги наукової теорії. Емпірично формуються вміння і навички (на простому наслідуванні) відрізняються відсталістю, гальмують розвиток творчих педагогічних здібностей [57].

Відповідно до цього В.Сластьонін виділяє такі рівні розвитку професійних умінь у здобувачів:

1. Інтуїтивний рівень.
2. Репродуктивний рівень.
3. Репродуктивно-творчий рівень.
4. Творчо-репродуктивний рівень.
5. Творчий рівень.

Спираючись на концепцію В.Сластьоніна, ми виділяємо п'ять рівнів сформованості гностичних умінь у здобувачів.

Інтуїтивний рівень володіння умінням усвідомлювати інформацію характеризується низьким ступенем усвідомленості виконуваних дій, здобувачі часто не можуть пояснити причини і мотиви своїх дій, пов'язаних з обробкою професійної інформації. Низька якість виконання дій, відсутність творчості. Перенесення вміння в нову, кілька змінену ситуацію не здійснюється, студент „втрачається в умовах ситуації, механічно відтворює отриману інформацію”.

На репродуктивному рівні сформованості вміння усвідомлювати інформацію характеризується низьким ступенем усвідомленості дій. Автоматичне перенесення і робота по засвоєнню стандартам. Низька якість виконання дій. Здобувачі вважають за краще точні вказівки, шаблони, алгоритми. Перенесення умінь відбувається з урахуванням „підказки” викладача.

Репродуктивно-творчий рівень сформованості вміння усвідомлювати інформацію характеризується задовільним ступенем усвідомленості виконуваних дій, здобувачі вважають за краще механічне використання інформації, дії за зразком. Задовільні якісні показники виконання дій, перенесення вміння в нову ситуацію здійснюється з урахуванням вже наявної інформації і за допомогою пошуку загальних і різних компонентів інформації.

Творчо-репродуктивний рівень сформованості вміння усвідомлювати інформацію характеризується досить високим ступенем усвідомленості виконуваних дій, але здобувачі не шукають самостійно нових можливостей усвідомлення одержуваної інформації. Якість виконуваних дій хороше, при використанні опор здобувачі знаходять більш ефективні способи усвідомлення інформації.

Перенесення вміння в нову ситуацію відбувається успішно, але без пошуку можливостей ситуації для прискорення процесу усвідомлення інформації.

Творчий рівень сформованості вміння усвідомлювати інформацію характеризується високим ступенем усвідомленості виконуваних дій. Здобувачі самостійно знаходять нові ефективні способи глибокого усвідомлення інформації. Дуже гарна якість виконання дій, творчість. Перенесення вміння в нову ситуацію відбувається успішно, здобувачі знаходять нові можливості усвідомлення інформації та враховують і творчо використовують умови нової ситуації. Дані проведеного аналізу представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Сформованості умінь сприймати, інтерпретувати

	Рівні сформованості умінь сприймати інформацію , інтерпретувати				
Критерії	Творчий	Творчо-репродуктивний	Репродуктивно-творчий	Репродуктивний	Інтуїтивний
1	2	3	4	5	6
	о ц і н к а (в б а л а х)				
	10-9	8 - 7	6 - 5	4 - 3	2-1
Усвідомленість дій, що виконують	Самі знаходять нові способи глибокого усвідомлення інформації.	Високий ступінь усвідомленості виконуваних дій, без пошуку нових способів усвідомлення інформації.	Задовільний ступінь усвідомленості виконуваних дій, обробка інформації за зразком.	Низька ступінь усвідомленості виконуваних дій. Робота по засвоєним стандартам.	Низька ступінь усвідомленості виконуваних дій, здобувачі не можуть пояснити мотиви своїх дій.
Якість дій, що виконують	Дуже хороше якість виконання дій, творчість.	Якість хороша, при використанні опор знаходять ефективні способи усвідомлення інформації	Задовільні якісні показники, невпевненість у виборі потрібної інформації.	Низька якість виконання дії, здобувачі воліють точні вказівки, алгоритми.	Низька якість виконання дій, відсутність творчості.
Здатність перенесення вміння в нову ситуацію	Перенесення відбувається успішно з урахуванням і творчим використанням умов ситуації.	Перенесення відбувається успішно, але без використання умов нової ситуації.	Здійснюється з урахуванням вже наявної інформації.	Перенесення відбувається по „підказкою” викладача.	Перенесення вміння не провадиться . Механічне відтворення інформації

Інтуїтивний рівень володіння умінням систематизувати інформацію характеризується низьким ступенем усвідомленості дій по виділенню істотних компонентів інформації, угруповання їх ознак, відтворення структури інформації.

Низька якість виконання дій, здобувачі не можуть знайти змістовну домінанту і вибудувати логічну послідовність компонентів інформації. Перенесення вміння в нову ситуацію не здійснюється.

Уміння систематизувати інформацію репродуктивного рівня відрізняється низьким ступенем усвідомленості виконання дій, хоча здобувачі задовільно систематизують інформацію по шаблонах, стандарту.

Низькі показники якості виконуваних дій. Побудова схеми, структури отриманої інформації проводиться здобувачами за вказівками викладача, за аналогією з даними шаблоном, умінні в нову ситуацію задовільний, відсутність самостійності і творчості.

Діагностична таблиця вивчення рівня сформованості умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Уміння систематизувати інформацію репродуктивно-творчого рівня сформованості характеризується усвідомленням здобувачами необхідності виділення в інформації істотного, систематизація відбувається усвідомлено, але з використанням раніше засвоєного алгоритму. Задовільні якісні показники, виконуваних дій, труднощі в побудові схеми, що відбиває структуру інформації, пов'язані з недостатнім усвідомленням можливостей творчого підходу до моделювання.

Перенесення вміння здійснюється з використанням елементів творчості, але за раніше засвоєного зразком.

Уміння систематизувати інформацію на творчо-репродуктивному рівні сформованості відрізняється високим ступенем усвідомленості виконуваних дій, але іноді здобувачі обмежуються діями за зразком, використовуючи вже засвоєні структури інформації. Якісне виконання дій, збереження логічності та послідовності при побудові схем. Перенесення вміння в нову ситуацію

відбувається успішно. Здобувачі систематизують інформацію на основі засвоєної раніше схеми, але не шукають додаткових можливостей систематизації в нових умовах.

Творчий рівень сформованості вміння систематизувати інформацію відрізняється глибоким і самостійним усвідомленням здобувачами виконуваних дій, здобувачі творчо систематизують інформацію на основі власного досвіду.

Якість виконуваних дій високе, здобувачі логічно, послідовно, без опори на алгоритм систематизують інформацію.

При перенесенні даного вміння здобувачі використовують нові способи систематизації і добре орієнтуються в умовах нової ситуації, проявляючи творчий підхід до обробки інформації. Отримані дані було використано в таблиці 1.3.

3. Уміння трансформації отриманої інформації інтуїтивного рівня сформованості характеризується механічним перенесенням і відтворенням інформації, або перенесення взагалі не здійснюється.

Уміння трансформації інформації репродуктивного рівня відрізняється низьким ступенем усвідомленості дій по перенесенню інформації, відсутністю обліку здобувачами умов нової ситуації. Якість виконуваних дій задовільний, тобто здобувачі переносять інформацію в нову ситуацію, але не можуть знайти способів її творчого застосування. Перенесення умінь проводиться з урахуванням пояснень викладача.

Репродуктивно-творчий рівень сформованості вміння трансформувати інформацію характеризується задовільною ступенем усвідомленості виконуваних дій, недостатньо глибоким усвідомленням можливостей застосування інформації в умовах нової ситуації. Якість виконуваних дій залежить від ступеня відмінностей вже відомої та нової інформації, іноді здобувачі виконують дії за відомим зразком, додаючи до них деякі дії самостійно. Перенесення вміння в кілька змінену ситуацію здійснюється здобувачами частково самостійно, але з опорою на алгоритм, шаблон.

Таблиця 1.3

Діагностична таблиця вивчення рівня сформованості умінь здобувачів зосереджуватися на важливих за змістом елементах інформації, представляти її структуру.

	Рівні сформованості уміння сприймати інформацію , інтерпретувати				
Критерії	Творчий	Творчо-репродуктивний	Репродуктивно-творчий	Репродуктивний	Інтуїтивний
1	2	3	4	5	6
	о ц і н к а (в б а л а х)				
	10-9	8 - 7	6 - 5	4 - 3	2-1
Усвідомленість дій, що виконують	Глибоке і самостійне усвідомлення виконуваних дій.	Високий ступінь усвідомленості виконуваних дій, іноді діють за зразком.	Систематизація відбувається усвідомлено, але з використанням алгоритму.	Систематизують інформацію за шаблоном, зразком.	Низька ступінь усвідомленості, труднощі в систематизації інформації.
Якість дій, що виконують	Якість виконаних дій високе, логічно, послідовно систематизують інформацію.	Хороша якість виконуваних дій, іноді труднощі в логічності послідовності систематизації.	Задовільну якість, труднощі в побудові схем структури інформації.	Низькі якісні показники, систематизація за аналогією з шаблоном.	Низька якість, не можуть вибудувати логічну послідовність компонентів інформації.
Здатність перенесення вміння в нову ситуацію	Використовують нові способи систематизації, творчий підхід.	Перенесення здійснюється успішно. Чи не шукають нових способів систематизації.	Перенесення по раніше засвоєного зразком відбувається успішно.	Перенесення задовільний, відсутність самостійності і творчості.	Перенос не здійснюється.

Творчо-репродуктивний рівень сформованості вміння трансформації інформації відрізняється високим ступенем усвідомленості виконуваних дій, досить глибоким усвідомленням можливостей застосування інформації в новій ситуації. здобувачі роблять дії з інформацією якісно, шукають нові способи обробки інформації з урахуванням нових умов.

Перенесення вміння відбувається успішно, здобувачі добре орієнтуються в умовах нової ситуації.

Уміння трансформації одержуваної інформації, яка відповідає творчому рівню сформованості, характеризується високим ступенем усвідомленості виконуваних здобувачами дій, зацікавленістю в результатах навчальної діяльності. Дії по обробці інформації виконуються на високому якісному рівні, здобувачі творчо підходять до виконання поставлених завдань. Перенесення вміння здійснюється успішно. На основі порівняння здобувачі визначають відмінності нової ситуації від уже відомих і знаходять творче рішення для поставлених завдань.

Дані проведеного аналізу представлені в таблиці 1.4. Для виявлення рівня сформованості гностичних умінь у здобувачів факультету іноземних мов нами використовувалися наступні методи: лонгітюдне спостереження, анкетування, бесіди з викладачами та здобувачами, тестування, ранжування, аналіз і узагальнення досвіду роботи автора.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зробити наступні висновки:

1. Основними критеріями при визначенні рівня сформованості гностичних умінь, на нашу думку, є: ступінь усвідомленості виконуваних дій; якість виконуваних дій; спосібність перенесення засвоєного вміння в нову ситуацію.

Таблиця 1.4

Діагностична таблиця вивчення рівня сформованості умінь здобувачів витягувати з довготривалої пам'яті інформацію, визначати інтерферуючі фактори при перенесенні інформації.

	Рівні сформованості вміння сприймати інформацію , інтерпретувати				
Критерії	Творчий	Творчо-репродуктивний	Репродуктивно-творчий	Репродуктивний	Інтуїтивний
1	2	3	4	5	6
	о ц і н к а (в б а л а х)				
	10-9	8 - 7	6 - 5	4 - 3	2-1
Усвідомленість дій, що виконують	Високий ступінь усвідомленості, зацікавленість в результатах діяльності.	Досить глибоке усвідомлення інформації в новій ситуації.	Недостатньо глибоке усвідомлення інформації в новій ситуації.	Низька ступінь усвідомленості, відсутність обліку умов нової ситуації.	Низька ступінь усвідомленості виконаних дій, труднощі з перенесенням
Якість дій, що виконують	Творчо підходять до виконання завдань в нових умовах.	Хороша якість виконуваних дій, шукають нові способи роботи з інформацією.	Виконують дії за зразком, іноді знаходять творчі способи обробки інформації.	Задовільну якість виконуваних дій, не можуть знайти способів застосування інформації в новій ситуації.	Низька якість виконуваних дій, механічне відтворення інформації.
Здатність перенесення вміння в нову ситуацію	Творчість при перенесенні вміння і при обробці інформації в новій ситуації.	Перенесення відбувається успішно, добре орієнтуються в новій ситуації.	Здійснюється частково самостійно, але з опорою на алгоритм.	Перенесення здійснюється з урахуванням пояснень викладача.	Перенесення вміння не провадиться.

2. Рівнями сформованості гностичних умінь можна вважати: інтуїтивний, репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий.

1.3. Особливості формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти

Педагогічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених підкреслюють той факт, що парадигма, що описує особистість і діяльність сучасного фахівця, виглядає в умовах відбуваються в суспільстві змін вже по-іншому і включає в себе варіативність, креативність, технологічність і інше. Тому важливим є аналіз умов, необхідних для формування у здобувачів умінь високого рівня.

Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури доводить необхідність розгляду категорії умов як складової будь-якого процесу, в тому числі і процесу формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Умови трактують як філософську категорію, що виражає відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може. Більш того, умови складають те середовище, обстановку, в якій явища виникають, існують і розвиваються.

Умова - то, від чого залежить щось інше (обумовлене), що робить можливим наявність речі, стану, процесу, на відміну від причини, яка з необхідністю, неминучістю породжує щось (дія, результат дії), і від підстави, яке є логічним умовою слідства [8].

Наведені вище трактування цієї категорії вимагають педагогічного переосмислення і обґрунтування в педагогічних дослідженнях. При розгляді поняття „педагогічні умови” слід виходити як з основних характеристик категорії „умови”, так і з специфіки педагогічного процесу, що полягає в

його спрямованості на формування особистості того, хто навчається, креативних здібностей його мислення, на усвідомлення вмотивованості своїх вчинків при вирішенні завдань навчання і виховання. Педагогічні умови ми розуміємо двояко і опираємося при цьому на аналізі насамперед філософських і педагогічних концепцій з даної проблеми.

По-перше, педагогічні умови - це джерело виникнення, існування і розвитку самого педагогічного процесу, запорука його наявності та можливостей вдосконалення.

Спеціально створювані педагогічні умови мають здатність регулювання педагогічного процесу, можливістю робити його компоненти співвідносними один з одним.

По-друге, педагогічні умови є свого роду „атмосферою” навчально-виховного процесу і саме від цілеспрямованості, співвідпорядкованості, логічної стрункості системи педагогічних умов залежить характер протікання даного процесу, його ефективність.

Розгляд категорії „умова” як видового по відношенню до поняття „середовище” („обстановка”) невиправдано розширює сукупність об'єктів, - необхідних для виникнення, здійснення або зміни обумовлюється педагогічної конструкції [39].

Далі слід зупинитися на співвідношенні понять „середовище” і „умови”, в нашому дослідженні ми зв'язали в дефініції поняття „умови формування” і „середовище”, а також визначили шляхи, або напрямки, за якими йде цей процес.

Розглядаючи поняття „умови”, ми знаходимо його більш широким по відношенню до поняття „середовище”, так як умови охоплюють як природну сферу, обстановку процесу навчання, існуючу об'єктивно, так і спеціально створювані, заздалегідь запрограмовані, скомбіновані і взаємообумовлені чинники, здатні направити процес навчання в потрібне навчальне русло.

Цей факт, однак, не применшує значення об'єктивно існуючого і мінливого середовища навчання. Викладач повинен адекватно реагувати на

мінливий характер цих природних умов, що залежать від сформованих відносин між здобувачами, а також викладачем і здобувачами.

Найбільший інтерес для нас, однак, представляють саме педагогічні умови, які ми слідом за Н.Яковлевою дефініруємо як сукупність заходів у навчально-виховному процесі, які повинні забезпечити досягнення здобувачами необхідного рівня знань, умінь, навичок [10].

Розглядаючи категорію педагогічних умов в рамках більш вузьких, а саме в рамках процесу формування гностичних умінь у здобувачів педагогічного вузу, ми визначаємо педагогічні умови формування гностичних умінь як чинники, взаємопов'язані і взаємообумовлені, складають у сукупності найбільш оптимальне середовище для процесу формування даних умінь і впливають на якість і ефективність цього процесу, а також на адекватність його поставленим цілям і завданням.

Розглядаючи сукупність педагогічних умов формування гностичних умінь з точки зору системного підходу і з огляду на його основні принципи: цілісності, складності та організованості, відзначимо, що зв'язку між окремими елементами даної системи, а саме між умовами носять стійкий, і в той же час динамічний характер.

У нашому дослідженні ми визначаємо сукупність педагогічних умов формування гностичних умінь як доцільно організовану комбінацію умов, визначальну специфіку процесу формування гностичних умінь, що створює передумови для більш оптимального, гнучкого і ефективного навчально-виховного процесу.

Сукупність за своєю суттю менш жорстко визначається багаторівневим характером організації, хоча і має властивості системи: доцільністю (тобто підпорядкованістю мети), взаємодією з зовнішнім середовищем, цілісністю, розвитком у тимчасових рамках.

При визначенні сукупності педагогічних умов формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти ми враховували наступне:

1) специфіку гностичних умінь в порівнянні з основними групами педагогічних умінь, яка полягає в інтегративності, порівняльній універсальності, гнучкості умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію;

2) характеристику поняття „сукупність”, основні її принципи та атрибути;

3) особливості спеціальної підготовки майбутніх фахівців в рамках навчально-виховного процесу у закладі професійної освіти;

4) ієрархію і двосторонній зв'язок навчальних предметів.

Зупинимось коротко на співвідношенні понять „умови” і „шляхи” формування гностичних умінь. Ми розглядаємо шляхи формування умінь усвідомлювати, систематизувати і трансформувати педагогічну інформацію як альтернативні показники можливостей здійснення процесу формування гностичних умінь, що знаходяться в прямій залежності від існуючих, або створюваних спеціально педагогічних умов.

Виходячи з умов (сукупності умов), намічаються шляхи реалізації поставлених цілей і завдань з урахуванням бажаного кінцевого результату, а також з урахуванням відповідності рівня сформованості умінь в здобувачів і складності поставлених проблем і завдань.

Місце і роль гностичних умінь в системі професійних умінь, а також їх взаємозв'язок з основними групами умінь дають нам право використовувати не тільки приватні характеристики гностичних умінь, але і врахувати їх узагальнений характер. Тому ми визначаємо наступні шляхи формування гностичних умінь:

1) використання різноманітності інноваційних форм і методів проведення занять, що надають не тільки додаткові можливості для засвоєння навчального матеріалу, посилення мотивації і підвищення пізнавального інтересу, а й є джерелом альтернативних шляхів роботи з інформацією і варіативності у виборі методів вирішення завдань;

2) формування узагальнених умінь аналізу, узагальнення та виділення основних домінант одержуваної технічної інформації.

Процес формування даних умінь охоплює всі навчальні дисципліни, що викладаються в заклад професійної (професійно-технічної) освіти, тому цілеспрямований навчально-виховний процес, а також процес інтеграції різних наук сприяють тому, що здобувачі, наприклад, аналізуючи причини ураження людини струмом та надання йому першої медичної допомоги, переносять ці вміння в нову сферу, аналізуючи різні виробничі ситуації..

Отже, процес формування вищеназваних умінь є сполучною ланкою всіх ланок навчально-виховного процесу у закладі професійної (професійно-технічної) освіти. Це процес концентричний, безперервний, з виразною практичної спрямованістю.

3) навчання здобувачів методики роботи.

4) формування умінь застосування засвоєної інформації в різних за змістом і практичної спрямованості ситуаціях.

Намічені нами шляхи формування гностичних умінь передбачають як наявність певних, вже „готових” умов (здібностей здобувачів, сформованих умінь, відібраного матеріалу для засвоєння, підготовлених ситуацій для застосування цього матеріалу і так далі), так і створення необхідних умов для самого процесу формування гностичних умінь, для підвищення його ефективності. Передумовами в розглянутому нами процесі можуть бути:

- цілеспрямованість кожного завдання для засвоєння певної інформації;
- тісний зв'язок сфер застосування отриманих знань (інтеграція різних областей знання);
- практична спрямованість всієї діяльності по формуванню умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію;
- більший обсяг знань і різноманітність методів навчання, забезпечувати варіативність застосування і трансформації на різних рівнях сформованості гностичних умінь;

- фіксація явища інтеграції в рамках навчально-виховного процесу у закладі професійної (професійно-технічної) освіти;
- виявлення ступеня інформованості здобувачів про існуючі технології навчання;
- моделювання сукупності умов формування гностичних умінь виходячи із сутності навчального процесу як процесу розвитку і вдосконалення особистості здобувачів.

З урахуванням вищевикладеного, ми виділяємо наступні умови формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти:

1. Інтеграція загальноосвітньої, професійно орієнтовної та спеціальної підготовки.
2. А ось варіативність поєднання дидактичних технологій (технологій пояснювально-ілюстративного, проблемного навчання, сугестотехнології).

Реалізація намічених шляхів формування гностичних умінь, а також виділені педагогічні умови призводять нас до необхідності розгляду поняття інтеграції та інтеграційних процесів, що відбуваються в заклад професійної (професійно-технічної) освіти.

Найбільша загальна трактування інтеграції передбачає „об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів” [53].

У філософії під інтеграцією розуміється сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин і елементів. Процеси інтеграції можуть мати місце як в рамках вже сформованої системи, в цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності і організованості - так і при виникненні нової системи з раніше не зв'язаних елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть володіти різним ступенем автономії.

В ході процесів інтеграції в системі збільшується обсяг і інтенсивність взаємозв'язків і взаємодій між елементами [71].

В.Енгельгардт позначає терміном „інтеграція” результат сукупності подій, з яких складається виникнення цілого з частин, при якому існувала раніше самостійно частину перестає існувати як така, стає компонентом внутрішньо об'єднано-інтегрального цілого [83].

Те, що відбувається останнім часом взаємопроникнення і взаємоперетворення традиційних наукових дисциплін вимагає певного перегляду усталеної структури наукового знання і, як наслідок, використання нових підходів до освіти.

Існує точка зору, що зміст освіти у формі готового знання з окремих дисциплін не відповідає реальному стану речей ні в науці, ні в мистецтві і, з одного боку, формує розірване знання про світ, а з іншого - призводить до відторгнення здобувачем переданого йому досвіду. Будучи активною, неминуче вторгається в світ здобувача системою, така освіта сприяє формуванню у нього конформізму. Тому рішення більшості завдань, що стоять сьогодні перед освітою, так чи інакше пов'язане з формуванням цілісного сприйняття світу і себе як активної особистості в ньому [81].

Втрати в усвідомленні спільності закономірностей наук і навчальних дисциплін і підходів до їх вивчення ускладнюють засвоєння, не дозволяють використовувати успіхи і досягнення однієї науки (або її розділу) при теоретичному або експериментальному дослідженні в інших областях знання. Таким чином, виникає протиріччя в розвитку наукової думки: поглиблення знання і втрата цілісного сприйняття світу. Це протиріччя найяскравіше проявляється на стадії навчання у заклад професійної (професійно-технічної) освіти, оскільки окремі галузі знання вичленяються поза зв'язком з іншими областями.

Вирішення цієї проблеми полягає в тому, щоб виявити, зафіксувати і закріпити у свідомості здобувачів загальні сторони в прийомах аналізу багатьох дисциплін. При цьому важливо відкласти ці прийоми в свідомості здобувачів не в формі конкретної рецептури (для даної дисципліни, ще вже -

для даного розділу, зовсім вузько - для даного об'єкта), а як підходи, придатні для використання в широкому діапазоні технологічних ситуацій.

Як відомо, якість і рівень підготовки фахівців тієї чи іншої галузі знань залежить не тільки від рівня розвитку даної науки, але в більшій мірі від характеру її взаємодії з іншими науками, складовими теоретичний базис практичної підготовки фахівця.

У цілісному педагогічному процесі відбувається систематичне накопичення, переробка і використання інформації з різних галузей знання. Навчальна діяльність здобувачів в процесі професійної підготовки спрямована на оволодіння комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних умінь і навичок.

А ось варіативність ситуацій, різноманітність технологічних прийомів професійної діяльності вимагають особливої підготовки здобувачів в процесі навчання у заклад професійної (професійно-технічної) освіти, що передбачає інтеграцію вербальних і невербальних способів передачі інформації, різних варіантів нормативів дій для формування гнучких структур умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити технічну інформацію.

Сутність гностичних умінь, їх специфіка дають нам право розглядати ці вміння в прямому зв'язку з інтеграційними процесами у заклад професійної (професійно-технічної) освіти. Гностичні вміння самі по собі - вже джерело, рушійна сила процесу інтеграції.

Визначивши сутність гностичних умінь в наявності в здобувачів здатності трансформації одержуваної інформації з однієї ситуації в іншу, ми тим самим підійшли впритул до явища інтеграції, в даному випадку внутрішньо дисциплінарного.

Якщо ми будемо розглядати трансформацію як більш широкий процес, що не обмежується перенесенням знань всередині однієї дисципліни, то можна буде вести мову про міждисциплінарну інтеграцію.

При цьому необхідно враховувати:

- 1) специфіку інтегрованих дисциплін, їх „порівнянність”, що несуперечливість один одному;
- 2) наявність і відповідність основних понять, закономірностей, методів навчання, що існують в двох дисциплінах;
- 3) універсальність ситуацій, створюваних для трансформації знань, їх співвіднесеність з мотивами користування ними;
- 4) рівень сформованості гностичних умінь;
- 5) ступінь володіння здобувачами інформацією, пропонованої для трансформації з однієї галузі знань в іншу.

Таким чином, гностичні вміння за своєю суттю припускають наявність інтеграційних процесів у заклад професійної (професійно-технічної) освіти. Цей зв'язок є діалектичним, двостороннім.

Другою умовою формування гностичних умінь виступає варіативне поєднання дидактичних технологій. В умовах змін, що відбуваються в суспільстві на сучасному етапі його розвитку, на перший план виступають парадигма інноваційної освіти, розробка принципів його реалізації, а також уточнення структури його наукового забезпечення. Проблематика сучасної системи освіти визначається багатьма вченими в руслі наступних аспектів:

1. Ситуація в освіті, що відображає загальні тенденції в країні і світі, є кризовою. Сформована в минулому система „підтримує навчання” вже не відповідає вимогам формується постіндустріальної цивілізації.

2. Щоб стати творцем і організатором соціального життя, людина повинна в процесі освіти розвинути здібності до проєктивного погляду на майбутнє.

3. Корінні зміни в соціальному статусі системи освіти не можуть бути досягнуті в рамках традиційної педагогіки.

Необхідна зміна фундаментальних основ останньої, починаючи з філософської парадигми. Інноваційна освіта - це зміна парадигми, нова педагогіка, нові освітні процеси, нові технології.

„Саме освіта стає в даний час головним імперативом виживання і розвитку людства в умовах глобальних антропогенних проблем, провідним фактором успіху і високої якості життя кожної людини, умовою реалізації всесвітньо визнаної концепції сталого розвитку людства і земної цивілізації в цілому ... Система освіти є унікальним трансфером цілей розвитку суспільства, доступних баз знань і методів в комплекс здібностей і можливостей здобувачів” [83].

Це обумовлює необхідність розробки проблеми використання різних технологій в освіті. У сучасній педагогічній теорії відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття „педагогічна технологія”: його зводять то до технізації школи, то до впровадження аудіовізуальних засобів і комп'ютеризації навчання, то до розробки „фірмових” дидактичних проектів або педагогічних систем і їх реалізації на практиці. Всі ці підходи свідчать насамперед про багатоаспектність даного педагогічного явища.

Розглянемо докладніше деякі з існуючих визначень поняття „педагогічна технологія”, з огляду на хронологію їх виникнення і стратегію подальшого розвитку в розробці даної проблеми (рис.1.3).

Технологія навчання може сприйматися як сукупність методів і засобів обробки, уявлення, вимірювання і пред'явлення навчальної інформації, і з іншого боку, технологія навчання - це наука про способи впливу викладача на здобувача в процесі навчання з використанням необхідних технічних або інформаційних засобів.

Технологія не зводиться до кількох механічних аксесуарам, а втілює в собі раціональну концепцію побудови системи навчання, в основі якої лежать сучасні засоби передачі інформації.

У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися визначення педагогічної технології, пропонованого В.Беспальком, який розглядає педагогічну технологію як проект педагогічної системи, що реалізується на практиці.

Рис.1.3. Визначення поняття „педагогічна технологія” в теорії педагогіки

Основне протиріччя сучасної системи освіти - це протиріччя між швидким темпом приросту знань в сучасному світі і обмеженими можливостями їх засвоєння індивідом. Йдеться в даному випадку про уміннях індивіда сприймати певний обсяг інформації, „відшліфувати” потрібну інформацію, синтезувати її з уже наявною.

Існує точка зору, що слід створити можливості для самоосвіти, забезпечити правову та організаційну основу для доступу до різних джерел

інформації, формування у індивіда мотивації до самостійного пошуку, обробки і сприйняття цієї інформації (її використання), тобто формування гностичних умінь. В рамках навчально-виховного процесу у закладі професійної (професійно-технічної) освіти такі можливості можуть бути створені в умовах використання певних технологій навчання.

Логіка освітнього процесу базується на ідеї пізнання навколишнього світу в контексті його „створення”: проектування, моделювання, конструювання, якісної і кількісної оцінки завершеного проекту.

Сучасний педагогічний процес характеризується особистісно-орієнтованою спрямованістю і суб'єктивізацією здобувача. Він неможливий без використання передових освітніх технологій.

У нашому дослідженні ми розглянемо в порівнянні технології традиційного навчання (пояснювально-ілюстративного), проблемного навчання та сугестотехнологію і визначимо можливості кожної технології окремо і їх поєднання для процесу формування гностичних умінь.

Варіативне поєднання дидактичних технологій висловлює з одного боку необхідність постійного вдосконалення основ професійно орієнтовної і спеціальної підготовки здобувачів на основі врахування змін, що відбуваються в суспільстві, системі вищої освіти, а з іншого боку, передбачає множинність способів, прийомів, методів навчання в залежності від контингенту здобувачів, рівня професійної підготовки та інших умов.

Розглядаючи варіативність як найважливіше властивість будь-якої діяльності і антипод нормативності, ми розуміємо під варіативним поєднанням дидактичних технологій можливість реалізації тенденції до вдосконалення навчально-виховного процесу у закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

А ось варіативність поєднання дидактичних технологій зростає в напрямку від мінімуму, закладеного в стандартах, до необхідного максимуму, необхідного цілями, установками, соціальним замовленням

суспільства та ін. Що досягається творчістю викладача, гнучкістю його знань і умінь.

Варіативне поєднання дидактичних технологій забезпечує в кінцевому рахунку можливість вироблення індивідуального стилю діяльності педагога, пошуку нових прийомів і способів експлікації своїх навчальних дій.

Статус технології традиційного навчання визначається багатьма сучасними педагогами як описовий, концептуальний, в умовах якого відбувається пасивне сприйняття інформації з боку здобувачів і маніпуляція навчальної інформацією з боку викладача.

Формування гностичних умінь відбувається в часі, тому ми розглядаємо його як процес, кінцевим результатом якого і є вміння усвідомлювати, систематизувати і трансформувати педагогічну інформацію. Традиційне навчання надає можливості формування фундаменту гностичних умінь, що характеризуються інтуїтивним і репродуктивним рівнями сформованості.

На рівні вміння усвідомлювати інформацію відбувається сприйняття інформації, її сенсорна інтерпретація, „зберігання”, кодування і занесення в пам'ять. В умовах технології пояснювально-ілюстративного навчання здобувачі механічно засвоюють певний обсяг інформації на низькому рівні усвідомленості дій. Систематизація інформації відбувається за відомим алгоритмом, шаблоном, даним викладачем, і не вимагає глибокого усвідомлення структури навчальної інформації. Трансформація інформації здійснюється здобувачами за вказівками викладача на інтуїтивному і репродуктивному рівнях.

Тому ми будемо дотримуватися точки зору, що варіативне поєднання дидактичних технологій (традиційного, проблемного, сугестотехнології) і їх оптимальне комбінування є важливою умовою формування гностичних умінь творчо-репродуктивного і творчого рівнів.

Ми будемо розглядати сугестотехнологію як умову максимального розвитку здібностей людини, його мислення, пам'яті, використання

„прихованих резервів” особистості, формування гностичних умінь, пов'язаних з роботою з інформацією.

Слід відзначити той факт, що сугестотехнологія - не нова метод навчання, а набагато більш глибоке явище - нова дидактико-психологічна система навчання, що володіє здатністю до перенесення на будь-який навчальний предмет, що носить синтетично-еклектичний характер, ефективність якої детермінується такими психологічними корінням:

- досягненнями школи Л.Виготського щодо виявлення зв'язку між уявою і пам'яттю, мисленням і промовою;
- явищем синестезії, відкритим А.Лурія;
- принципом активності здобувача, запропонованим Л.Виготським;
- теорією психологічної установки школи Д.Узнадзе.

Інтенсифікація процесу навчання за рахунок використання психічних резервів особистості, використання сугестотехнологій соціально-психологічних закономірностей малих груп, посилення соціальної адаптації особистості і подолання труднощів спілкування, необхідність управління спілкуванням з боку викладача, зняття емоційної напруги і створення операційної напруги, що сприяє інтеграції особистості, психологічна безпека, зняття комунікативних бар'єрів - це лише короткий перелік знахідок і досягнень сугестотехнології.

Щоб мати чітке уявлення про можливості та переваги сугестотехнології для процесу формування гностичних умінь у здобувачів, порівняємо дану дидактичну систему з традиційним і проблемним навчанням.

Як відомо, традиційне навчання базується на письмовому та усному слові і характеризується як навчання повідомить, в ході якого викладач виступає не тільки як організатор навчального процесу, а й як основний авторитетне джерело знань, на частку якого припадає і оцінка ходу процесу навчання і його результатів [92].

Багато вчених вказують на те, що це навчання не позбавлене певних переваг: великий обсяг інформації для засвоєння в короткі терміни, економія

сил здобувачів і часу. Однак, очевидним є той факт, що таке навчання, що існує відокремлено, вже не здатен повною мірою відповідати ні вимогам стрімко розвивається суспільства, ні бажанням дітей, що змінилися в соціальному, психічному і фізичному відносінах.

Вибір для аналізу саме проблемного навчання детермінується перш за все певною популярністю останнього за часів існуючого „інформаційного буму”, а також зміщенням акценту на самостійність здобувачів в пошуку та інтерпретації інформації.

Постановка перед здобувачами пізнавальних завдань (проблемних ситуацій) викликає прагнення до самостійних пошуків їх вирішення шляхом аналізу умов, висунення гіпотез, вибору стратегії вирішення завдань, реалізації плану рішення, пошуку способів перевірки правильності виконаних дій.

В умовах технології проблемного навчання відбувається оформлення позитивного емоційного фону, що сприяє самостійності і творчості здобувачів в усвідомленні, внутрішній репрезентації, структуруванні, використанні педагогічної інформації.

Існуючі обмеження у використанні проблемного навчання пояснюються неекономічністю останнього, а також вимогою засвоєння значної частини знань з опорою на методи традиційного навчання.

Коротко розглянувши основні характеристики традиційного і проблемного навчання, порівняємо ці технології навчання і сугестотехнологією за такими параметрами: характеру взаємодії здобувачів і викладачів; способу пред'явлення інформації; увазі спілкування, ступеня мотивації спілкування; характером сприйняття інформації; значенням гностичних умінь для процесів усвідомлення, систематизації і трансформації інформації.

Таблиця 1.5

Порівняльна таблиця технологій навчання для значущості гностичних умінь здобувачів.

Критерії	Традиційне навчання	Проблемне навчання	Сугестотехнологія
1	2	3	4
Взаємодія здобувачів і викладачів	Активне (вербальне і невербальне).	Активне (вербальне і невербальне).	Активне (вербальне і невербальне) + інтерактивне.
Спосіб пред'явлення інформації	Викладач повідомляє нові знання, режим самостійної роботи з підручником.	Проблемні завдання, схеми, шаблони, алгоритми.	Магнітофон, телебачення, відео, вчитель повідомляє нову інформацію. Учні можуть варіювати спілкування, переносити засвоєний матеріал в нові ситуації.
Вид спілкування, мотивація спілкування	Залежить від типу уроку, характеру інформації, нерідко навчання повідомить.	Асинхронна система спілкування між учнями та вчителем, опосередкована через інструкції до пошуку вирішення проблеми.	Надзвичайно потужна мотивація спілкування.
		Високий рівень мотивації.	
Сприйняття інформації	Зорове, слухове сприйняття.	Зорове, слухове сприйняття.	Багатоканальне сприйняття.
Значення гностичних умінь	Високо для процесу усвідомлення інформації, менш - для систематизації, ще менш - для трансформації.	Високо для процесу усвідомлення інформації, менш високо для систематизації, високо для трансформації	Високо для усвідомлення, систематизації, трансформації отриманих знань.

Дані проведеного аналізу представлені в таблиці 1.5. Отже, відзначимо, що сукупність можливостей, що надаються сугестотехнологією в більшій мірі саме для процесу формування гностичних умінь у здобувачів, багатше ніж аналоги традиційного і проблемного навчання. Пояснення цьому факту слід шукати в дослідженнях, що носять інтегративний характер і відносяться до різних галузей знання:

- 1) психології (А.Лурія, В.Моргун, Д.Узнадзе);
- 2) психіатрії (Ф.Бассін, Г.Лозанов);
- 3) соціальної психології (Б. Паригін, Б.Поршнев);
- 4) дидактиці (М.Лебединського, Г.Лозанов, М.Махмутов, О.Шварц).

В основі досліджень сугестотехнології лежить соціально-психологічна модель в найзагальнішому її вигляді, а також її приватний вид „дорослий - дитина”, якого ми будемо дотримуватися в нашому дослідженні. На думку засновника сугестотехнології болгарського лікаря-психотерапевта Г.Лозанова йдучи корінням в психотерапевтичну практику, дана система не будується на базі гіпнотичної, релаксаційної, сугестивної психотерапії, аутогенного тренування або раціональних методів переконання.

Сугестивні комунікативні механізми покликані звільнити „загальмовані громадської сугестивної нормою можливості навченою особистості” і, підносячи новий матеріал в „позитивному і стимулюючому сугестивному оточенні” сприяють поліпшенню механізмів пам'яті, підвищенню інтелектуальної та емоційної активності здобувачів, їх соціально-психологічній адаптації [17].

Коротко зупинимось на деяких точках зору вчених щодо сугестотехнології як дидактичної системи:

1. З точки зору генетичної психології можна назвати сугестотехнологію педагогікою конструктивістського бачення [19].

2. З точки зору гештальт-психології сугестотехнологія робить наголос не на ізольовані елементи, а на відносини між ними, навчаючи на основі синтетичного підходу.

3. З точки зору синестезії А.Лурія на здобувача за сугестопедичною системою впливає все багатство вербальних і невербальних стимулів, спільною рисою яких є те, що вони активізують емоційні реакції, що впливають на уяву [18].

4. Концепція особистості здобувача в сугестотехнології співзвучна традиціям гуманістичної психології.

Слід підкреслити, що сутність будь-якої системи навчання визначається тими психолого-педагогічними і методичними принципами, на яких дана система базується. Г.Лозанов постулює три основних принципи сугестотехнології: [17]

1. Принцип „радості і ненапруженості” пов'язаний з псевдопасивним станом здобувача, з характерним для цього стану внутрішнім настроєм навчання.

2. Принцип „єдності усвідомлення і неусвідомлення” вимагає організованої цілісної участі особистості як її усвідомлювати, так і в неусвідомлюваних функціях.

3. Принцип „сугестивного взаємозв'язку” направляє навчальний процес до активізації резервів особистості.

Звернемося до досвіду болгарських і німецьких педагогів-дидактів по впровадженню сугестотехнології в навчальний процес.

Якщо сугестопедичного навчання побудовано правильно по відношенню до здобувача індивіду і навчального колективу, то у самого здобувача розвивається „сугестопедичний резервний комплекс”, у якого є три аспекти: педагогічно-психологічний, соціо-, психотерапевтичний:

1) в педагогічно-психологічному плані відбувається активізація всіх пізнавальних психічних процесів, мотиваційної та емоційної сфери, морально-естетичного формування особистості;

2) в соціопсихологічному плані прискорюються міжособистісні відносини і соціальна адаптація, процеси колективоутворення;

3) психотерапевтичні цілі зводяться до організації цілісного педагогічного процесу, який проходить без стресу і тривоги, без втоми і досади [11].

На тлі інтелектуальної та емоційної активізації розкривають інтегральні резерви як комунікативно-пізнавальних, так і лінгвістичних здібностей здобувачів.

Отже, педагогічними умовами формування гностичних умінь у здобувачів в процесі професійно-педагогічної підготовки є: 1) інтеграція психолого-педагогічної та спеціальної підготовки і 2) варіативного поєднання дидактичних технологій.

Висновки до розділу 1

1. Оволодіння гностичними вміннями є не тільки необхідною умовою, але і основою освіти майбутніх механіків, що характеризує стрижневі якості їх особистості, закладає фундамент для успішної і продуктивної діяльності.

2. Гностична діяльність покликана створити сприятливі умови для цілеспрямованого формування умінь працювати з технічною інформацією у здобувачів, а також для формування професійної та пізнавальної спрямованості особистості майбутнього механіка, здатного правильно і швидко оцінювати умови будь-якої педагогічної ситуації і свої можливості для створення сприятливої навчальної атмосфери. В умовах динамічної навчальної ситуації гностична діяльність здобувачів передбачає дії, пов'язані зі сприйняттям, аналізом і трансформацією одержуваної інформації для досягнення конкретної навчально-пізнавальної мети.

3. Під гностичними ми розуміємо вміння, пов'язані з усвідомленням, систематизацією і перенесенням інформації. Гностичні вміння здобувачів є „наскрізними”, використовуваними педагогом на всіх етапах педагогічної діяльності, а також на всіх етапах обробки технічної інформації. Гностичні

вміння є умовою конкретизації в постановці кінцевих цілей навчання і формулюванні виробничих завдань.

4. При характеристиці гностичних умінь здобувачів використовується рівневий підхід, який реалізується у виділенні п'яти рівнів, що представляють собою ієрархічну сукупність: інтуїтивний рівень, репродуктивний рівень, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий рівні.

В якості критеріїв для визначення рівня сформованості гностичних умінь використовуються: усвідомленість виконуваних дій, якість виконуваних дій, здатність перенесення засвоєного вміння в нову, кілька змінену ситуацію.

5. Педагогічними умовами, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування умінь усвідомлювати, систематизувати і трансформувати інформацію, є: інтеграція загальноосвітньої, професійно-орієнтовної та спеціальної підготовки, варіативне поєднання дидактичних технологій (технології пояснювально-ілюстративного, проблемного навчання, сугестотехнології).

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГНОСТИЧНИХ УМІНЬ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОХОРОНА ПРАЦІ» У ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА РЕМОНТ АВТОМОБІЛІВ І ДВИГУНІВ»

2.1. Аналіз стану існуючої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»

Для розглядання методики формування гностичних умінь у майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці” потрібно скористатися робочою навчальною програмою. Отже дисципліна „Охорона праці” являється невід’ємною складовою самого процесу підготовки фахівців молодшого спеціаліста за спеціальністю „Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів”.

Зворотним боком науково-технічного, соціального, економічного прогресу є підвищення ризику виникнення й негативного впливу небезпеки на життєдіяльність людини і стан навколишнього середовища. Саме тому підвищення рівня безпеки є одним із найбільш актуальних завдань на сьогодні. Цілком очевидно, що абсолютну безпеку створити не можливо, але мінімізувати ймовірність виникнення небезпеки – завдання посилене, проте складне, оскільки потребує від людей, перш за все, переосмислення й переоцінки накопиченого досвіду й знань із позицій сучасних досягнень науки, інакше кажучи, необхідна докорінна зміна світосприйняття людини.

Для досягнення цієї мети створюють нові галузі знань, які поєднують у собі найрізноманітніший сучасний і минулий досвід людства. Одним із прикладів такого складного поєднання знань є навчальна дисципліна „Охорона праці”, яка базується на системному підході до аналізу та вирішення питань безпеки людини. Її зміст спрямований на поглиблене

всебічне вивчення та класифікацію небезпек, які можуть впливати на людину, джерел їх виникнення, а також засобів і заходів, спрямованих на їх попередження й ліквідацію. Наукова основа даної навчальної дисципліни складається із результатів сучасних досліджень з фізіології та психології праці, ергономіки, екології тощо, що забезпечує системність знань, які одержує студент.

Метою навчальної дисципліни є: вивчення загальних закономірностей виникнення та розвитку небезпек; аналіз характеру і наслідків впливу небезпек на життя та здоров'я людини; формування необхідних вмінь і навичок для запобігання й ліквідації небезпек.

Завдання навчальної дисципліни: виявлення оптимальних параметрів життєдіяльності людини; з'ясування умов формування небезпек; прогнозування небезпек, визначення методів і засобів попередження та зменшення впливу негативних чинників на людину, колектив, соціуму цілому; оволодіння системами формування та підтримки здоров'я й забезпечення гармонійного розвитку; організація заходів щодо підвищення стійкості роботи об'єктів господарювання.

Дисципліна „Охорона праці” є загально професійною для здобувачів машинобудівних спеціальностей та потрібна для подальшого вивчення спеціальних дисциплін.

Вивчення дисципліни проходить на базі закладу професійної (професійно-технічної) освіти "регіональний центр професійної освіти залізничного транспорту та агротехнічного сервісу" у в аудиторіях (лекційні та практичні заняття) та лабораторії (лабораторні заняття).

Дисципліна „Охорона праці” глибоко пов'язана з іншими дисциплінами такими як: „Математика”, „Фізика”, „Креслення”, „Екологія”, „Хімія”, „Комп'ютерна графіка”.

У процесі навчання здобувачі отримують необхідні знання під час лекційних і практичних занять. При цьому важливою складовою ефективного засвоєння матеріалу здобувачами є їх самостійна робота з навчальними

посібниками, законодавчими та нормативно-правовими документами, державними стандартами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни „Охорона праці” студент повинен знати та вміти вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен оволодіти такими основними загальнокультурними та професійними компетентностями: загальнокультурні компетентності: культура безпеки; знання сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності; вміння оцінити середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій та обґрунтувати основні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози і виникнення небезпечних та надзвичайних ситуацій; здатність приймати рішення щодо безпеки в межах своїх повноважень; професійні компетентності: здатність орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення безпеки; здатність орієнтуватися в основних методах і системах забезпечення безпеки, обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи та методи захисту людини і навколишнього середовища від небезпек; вміння ідентифікувати небезпечні чинники навколишнього середовища та віднайти шляхи відвернення їхньої уражаючої дії; здатність аналізувати механізми впливу небезпек на людину, визначати характер взаємодії організму людини з небезпеками середовища існування.

Вивчення навчальної дисципліни також передбачає формування в здобувача таких комунікативних навичок, як продукування завдань зі

створення безпечних умов життєдіяльності людини. Крім того, студент повинен оволодіти таким рівнем автономності та відповідальності, що передбачає самостійність у навчанні та професійній діяльності, а також відповідальність за їх результати.

Після вивчення дисципліни „Охорона праці” здобувачі повинні знати:

- основні положення концепції ознаки глобальної екологічної кризи;
- причини та наслідки виникнення небезпек у сучасному урбанізованому середовищі;
- основні законодавчі та нормативні акти з питань безпеки життєдіяльності; основні
- законодавчі акти щодо охорони здоров'я;
- основні законодавчі акти щодо охорони праці; основні законодавчі акти щодо охорони довкілля; принципи та методи забезпечення безпеки життєдіяльності;
- нормативну та організаційно-методичну основу системи управління безпекою життєдіяльності.

Після вивчення дисципліни „Охорона праці” здобувачі повинні уміти:

- ідентифікувати потенційні небезпеки, прогнозувати можливість і наслідки впливу вражаючих факторів на безпеку системи „людина - життєве середовище”;
- використовувати нормативно-правову базу захисту особистості та навколишнього середовища, прав особи на працю, медичне забезпечення, захист у надзвичайних ситуаціях тощо;
- використовувати у своїй практичній діяльності громадсько-політичні, соціально-економічні, правові, технічні, природоохоронні, медико-профілактичні та освітньо-виховні заходи.

Програма з дисципліни „Охорона праці” розрахована на 180 години, вивчається на протязі двох семестрів, призначена для здобувачів, що мають середню освіту.

З метою практичної підготовки здобувачів програмою передбачено виконання практичних, лабораторних та розрахункових робіт.

Тематичний план дисципліни „Охорона праці” складається з двох змістових модулів, кожен з яких об'єднує у собі окремий самостійний блок, який логічно пов'язує кілька навчальних елементів зі змістом та наповненням дисципліни.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

ЗМ 1.1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності. Тема 1. Вступ. Етапи формування БЖД як науки Історія виникнення питань, пов'язаних з проблемою безпеки життєдіяльності людини. Етапи розвитку наукового напрямку БЖД. Предмет вивчення дисципліни „Охорона праці”. Мета і задачі дисципліни. Сучасний стан безпеки життєдіяльності.

Тема 2. Охорона праці як категорія Охорона праці - як поняття. Визначення поняття безпеки. Система «людина - життєве середовище» та її компоненти. Основні положення. Джерела небезпек. Шляхи реалізації небезпек. Класифікація небезпек по джерелах їх виникнення. Вражаючі фактори та їх види.

Тема 3. Системний аналіз у безпеці життєдіяльності Системно-структурний підхід і системний аналіз – методологічна основа безпеки життєдіяльності. Головний методологічний принцип БЖД. Метод, що використовується в безпеці життєдіяльності. Система та її елементи. Ерготична система, емерджентність та системоутворюючий елемент. Системний аналіз у БЖД, безпека систем. Два методи в концепції безпеки систем.

Тема 4. Ризик як оцінка небезпеки. Історія розвитку небезпек. Номенклатура та таксономія небезпек. Класифікація шкідливих та небезпечних факторів по природі дії. Ризик - як оцінка небезпеки. Індивідуальний та соціальний ризик. Концепція соціального приємного рівня ризику. Управління ризиком.

ЗМ 1.2. Людина як елемент системи „людина – життєве середовище”

Тема 5. Людина як біологічний та соціальний суб'єкт. Подібність та відмінність людини від тваринного світу. Людський характер життєдіяльності. Людський індивідуум та особистість. Діяльність і характерні ознаки діяльності людини. Праця, мета життя людини, смерть.

Тема 6. Середовище життєдіяльності людини. Поняття природного середовища в широкому та вузькому розумінні. Земля планета Сонячної системи. Атмосфера та роль окремих її компонентів для життєдіяльності людства. Сфери суспільного життя. Соціальні відносини між людьми.

Тема 7. Фізіологічні та психологічні особливості організму людини. Поняття та структура аналізаторів. Взаємодія людини з довкіллям. Поняття обміну речовин. Психіка та нервова система людини.

Тема 9. Небезпеки в сучасному урбанізованому середовищі. Визначення урбанізації. Етапи світової урбанізації. Сьогоднішній стан світової урбанізації.

Тема 10. Запобігання надзвичайним ситуаціям та організація усунення їх негативних наслідків. Визначення надзвичайних ситуацій та чинники, які призводять до їх реалізації. Єдина державна система попередження надзвичайних ситуацій. Державні комісії по надзвичайних ситуаціях. Організація життєзабезпечення населення в умовах НС. Евакуація.

Тема 11. Правові основи безпеки життєдіяльності. Законодавство, що регулює безпеку життєдіяльності в Україні. Закон України „Про пожежну безпеку”. Закон „Про цивільний захист України”. Закон України „Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань”. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища”.

Тема 12. Управління та нагляд за безпекою життєдіяльності. Державні органи спеціальної компетенції в галузі контролю безпеки життєдіяльності підприємств, установ, організацій та громадян.

Структура та повноваження Міністерства охорони здоров'я України. Основні напрямки діяльності державної санітарно-епідеміологічної служби. Керівництво цивільним захистом України. Міністерство з надзвичайних

ситуацій та в справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та його повноваження. Органи, що здійснюють державне управління в галузі охорони довкілля. Компетенція Міністерства охорони навколишнього природного середовища України щодо здійснення держконтролю за охороною довкілля.

Поточний контроль засвоєння матеріалу курсу проводиться у формі тестів за бальною шкалою для кожного змістовного модуля та захисту практичних робіт.

Підсумковий контроль визначає систему і структуру знань здобувача у цілому. Він проводиться у формі заліку на підставі результатів поточного контролю, проведення практичних робіт, а також успішного засвоєння проблемних питань, винесених на самостійну підготовку.

Здобувачі, які успішно виконали у встановлений термін усі навчальні завдання, допускаються до заліку.

Аналіз програми з дисципліни показав, що гностичною діяльністю викладачі займаються в межах стандартного повсякденного підходу. Але вважаю запровадити ще більш суттєві зміни до гностичної діяльності майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці”.

2.2. Розробка методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»

Модернізація системи професійної освіти ставить перед вищими професійними освітніми установами актуальну проблему підготовки фахівців, у тому числі в підготовки фахівців механічного профілю. Проектна діяльність вимагає спеціальних умінь, знань, навичок, високого рівня гностичної культури, здатності до творення і удосконалення світу, що оточує нас [19].

За час навчання у заклад професійної (професійно-технічної) освіти майбутній механік повинен придбати уміння методично послідовно і цілком

усвідомлено вибудовувати схему процесу роботи над рішенням конкретної задачі, тобто відшукувати органічний зв'язок між причиною і наслідком, змістом і формою для успішного досягнення поставленої мети. У професійній підготовці майбутнього механіка акцент потрібно робити не лише на уміння проектувати усе або щось, але і на засвоєння загальних універсальних основ гностичної діяльності.

Формування гностичних умінь повинно проходити в ході спеціально організованого навчання. Зasadничими для процесу формування гностичних умінь, що проводиться в роботі засвоєння нових знань.

У науковій літературі існує безліч визначень поняття „модель”. У найбільш загальному вигляді модель визначається як „відображення дійсності у вигляді сукупності певних символів, знаків, суджень”, „наочний образ об'єкту, що відбиває його риси і характеристики”, „теорія, що описує структуру і внутрішню взаємодію в системі”.

Н. Моїсєєв визначає модель як носій знання, інформації про модельований об'єкт: „Під моделлю ми розумітимемо спрощене, якщо завгодно, упаковане знання, що несе цілком певну, обмежену інформацію про предмет (явища), відбиває ті або інші його окремі властивості”.

Більше деталізовані визначення характеризують модель як „штучний або природний об'єкт (речовий агрегат або знакову систему), що знаходиться в деякій об'єктивній відповідності з досліджуваним об'єктом, здатний його замінити на певних етапах пізнання, дає в процесі дослідження деяку інформацію, що допускає досвідчену перевірку, перекладається за встановленими правилами в інформацію про самий досліджуваний об'єкт”; спрощену імітацію первинної системи, „відтворюючи лише найнеобхідніші елементи і стосунки, від яких в першу чергу залежать формування і збереження системної якості, досягнення мети”.

На погляд В.Пікельної, характерною ознакою моделі є об'єктивна аналогія та максимальне наближення щодо відтворення оригіналу. У цьому

зв'язку модель повинна мати певну структуру. Основна вимога до моделей – можливість використання для вивчення або перетворення реального світу.

У науковому виділенні типів моделей. Автор дійшла висновку, що функції моделі вказують на широту та різноманітність її призначення. Її характеристик дозволяє виокремити модель серед інших теоретичних категорій.

Практична цінність моделі в будь-якому педагогічному дослідженні в основному визначається її адекватністю вивчаються сторони об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови моделі основні принципи моделювання – наочність, визначеність, об'єктивність, які багато в чому визначають як можливості і тип моделі, так і її функції в педагогічному дослідженні.

Моделювання є вихідним методом наукового дослідження пізнання та його центральним методологічним засобом, суть якого полягає в заміщенні об'єкта спеціальною моделлю, що відтворює головні особливості оригіналу, та проведенні за її допомогою необхідних досліджень.

Таким чином, проаналізувавши наукові джерела, можна дійти висновку, що модель – це об'єкт в ідеалі, аналог реально існуючих складних явищ і процесів. У моделі відсутні другорядні деталі, моменти та випадковості. Головне її призначення як методу, засобу, форми, способу пізнання педагогічної дійсності.

Процес побудови моделі в наукових джерелах має назву – моделювання.

Таким чином, модель – це самостійний об'єкт, що складається з речових компонентів (матеріальна модель) або знаків (ідеальна модель).

Відношення моделі до об'єкту, що вивчається, характеризується:

- спрощенням, відмовою від тих елементів, властивостей, зв'язків, які не є важливими з точки зору цілей і завдань дослідження;
- здатністю імітувати, відтворювати реальний об'єкт з точки зору його властивостей і стосунків, істотних для дослідження. Міра об'єктивної

відповідності моделі оригіналу повинна піддаватися емпіричній перевірці.

Внаслідок сказаного вище модель має здатність заміщати реальний об'єкт в процесі дослідження. Побудувавши модель і переконавшись в її адекватності, ми зосереджуємося на дослідженні самої моделі, переносячи отримані результати на початковий об'єкт (так званий принцип екстраполяції модельної інформації).

Здатність до заміщення об'єкту дослідження забезпечує одне з ключових пізнавальних достоїнств моделей – можливість постановки експерименту. Міняючи певні властивості або параметри моделі, ми можемо оцінити результат змін, начебто вони відбувалися в реальній дійсності. Ця властивість набуває особливого, виняткового значення в громадських науках, де постановка експерименту дуже ускладнена. У політичній же науці, яка має справу в основному з поведінкою великих груп людей, експериментування на моделях являється нерідко взагалі єдиною можливим способом постановки експерименту.

Складні моделі мають властивість цілісного представлення об'єкту, що вивчається. Щоб пояснити цю властивість, звернемося до основних положень системного підходу – найважливіших в методологічному моделюванні.

Під час конструювання технології розвитку гностичних умінь необхідно врахувати принцип посильності.

Здобувачі повинні бути впевненими, що вони спроможні виконати те чи інше завдання, а інакше рівень мотивації буде знижуватися та, як наслідок, процес формування гностичних умінь буде гальмуватися.

Під час розроблення моделі необхідно враховувати принцип переходу від простого до складного. Отже, необхідно починати роботу з розвитку цього типу вмінь із легких завдань. Наприклад, можна почати з формування мотивації, а вже потім приступати до опрацювання теоретичних питань.

Основними підходами для процесу формування гностичних умінь, що проводиться в цій роботі, у здобувачів механічного профілю явилися:

- системний підхід, суть якого полягає в тому, що відносно самостійні компоненти моделі повинні розглядатися і використовуватися не ізольовано, а в їх взаємозв'язку з метою найбільш ефективного оволодіння здобувачами гностичними знаннями, уміннями;
- особово-орієнтований підхід, що припускає, що усе навчання будується з урахуванням минулого досвіду, особових особливостей кожного здобувача, в суб'єкт-суб'єктній взаємодії;
- діяльнісний підхід, що вимагає включення кожного здобувача в самостійну активну пізнавальну діяльність, оскільки особа формується, розвивається і проявляється в діяльності.

При розробці моделі ми також спиралися на роботи В.. Беспалько, П.Гальперіна, І. Лернера, Н. Матяш, Г. Муравйової, Н.Ф. Тализіної [16, 73, 77, 85, 138, 164]. В той же час, ми використали результати досліджень Л.Артюшиної, Н.Хапильоноу, О.Муратової, А. Михайлова, Н. Пахомової [8, 9, 42, 56, 76, 78].

При розробці моделі формування гностичних умінь у майбутніх механіків розглядаємо як описову характеристику, що розглядає знання, уміння та навички з професійної направленості, результатів їх навчальної діяльності та основні етапи, методи, принципи та засоби формування гностичних при вивченні дисципліни „Охорона праці”.

Модель є цілісною системою, яка включає такі взаємозв'язані елементи, як мету, принципи, зміст навчання, освітні технології, педагогічні умови, результат (рис. 2.1).

Охарактеризуємо кожний із компонентів моделі.

Мета - найважливіший елемент моделі, що забезпечує раціональну побудову освітнього процесу.

В якості мети ми виділили, передусім, розвиток осіб здобувачів як суб'єктів перетворювальної діяльності, формування їх гностичних умінь. Досягнення цієї провідної мети здійснюється за допомогою рішення ряду підцілей: навчальною (формування гностичних знань і дій); розвиваючою

(розвиток творчих здібностей); виховною (освоєння і привласнення здобувачами системи професійних цінностей; формування позитивної мотивації до гностичної діяльності; розвиток комунікативних, соціальних і особових якостей).

У рамках нашої роботи навчальна мета включає формування:

—гностичних знань, на основі засвоєння здобувачами уявлень про роль проектування в житті людей, його соціальної значущості; спеціальних понять, що відносяться до гностичної діяльності;

—гностичних дій і складових їх операцій.

Розвиваюча мета полягає в розвитку творчих здібностей за допомогою проектного навчання.

Виховна мета припускає:

— освоєння і привласнення здобувачами системи професійних цінностей;

— формування позитивної мотивації гностичної діяльності;

— розвиток комунікативних якостей, соціальних (успішна співпраця в колективній діяльності, самодисципліна, терпимість до думки інших), особових (активність, ініціатива, самостійність, відповідальність, наполегливість, загальна організованість).

На основі цілей формулюються приватні завдання, що охоплюють особливості вивчення конкретних розділів, тим учбових дисциплін, в процесі вивчення яких розглядаються питання, пов'язані з гностичною діяльністю, її змістом, структурою, особливостями виконання.

Побудована ієрархія цілей забезпечує правильність вибору принципів, змісту, форм, методів і засобів формування гностичних умінь майбутніх механіків.

Принципи – наступний компонент моделі. Відповідно до поставлених цілей, а також з урахуванням особливостей учбового процесу у вузі, в основу моделі були покладені загальнодидактичні принципи і специфічні, такі як: орієнтованість на особу (що припускає організацію процесу навчання

гностичної діяльності з урахуванням потреб, інтересів, досвіду і особово-ділових якостей кожного здобувача); спрямованість на самоосвітню діяльність (що припускає активну самостійну роботу здобувачів в процесі рішення гностичних завдань); спільна діяльність викладача і здобувачів; професійна спрямованість (зближення учбової і професійної діяльності).

У педагогічній науці накопичений багатий теоретичний і емпіричний матеріал, що дозволяє виділити і обґрунтувати принципи навчання [11, 15, 23, 28, 61]. Серед основних можна назвати такі як науковість, систематичність, послідовність, свідомість, творча активність і самостійність здобувачів, наочність, доступність, посиленість, раціональне поєднання колективних і індивідуальних форм. Ми не розкриваємо зміст цих принципів, оскільки їм даний усебічний аналіз в роботах відомих дидактів і психологів (Ю. Бабанський, В. Загвязинський, П. Пидкасистий, М. Скаткін, І. Лернер, І. Зимова, Н. Талізін та ін.).

Відповідно до провідних підходів нашої моделі (особово-орієнтованим, діяльнісним), а також враховуючи особливості учбового процесу при вивченні дисципліни „Охорона праці”, ми сформулювали також специфічні принципи, на яких будується процес формування у здобувачів гностичних умінь: орієнтованість на особу, спрямованість на самоосвітню діяльність, спільна діяльність, професійна спрямованість.

Розкриємо їх зміст.

Відповідно до принципу *орієнтованості на особистість* організація процесу навчання гностичної діяльності повинна здійснюватися з урахуванням потреб, інтересів, досвіду і особово-ділових якостей кожного здобувача.

Для реалізації принципу викладач повинен:

- виявляти суб'єктивний досвід кожного учасника гностичної діяльності;
- здійснювати процес цілепологання за участю здобувачів, щоб учбово-проектна діяльність набула для них особово-значимого сенсу. Цьому

сприяє умілий підбір завдань з урахуванням можливостей і індивідуальних особливостей здобувачів;

- проводити оцінку учбово-гностичної діяльності по підсумковому результату, а не по середньому арифметичному поточних результатів; надавати кожному студентові шанс поліпшити свій підсумковий результат.

Реалізація цього принципу дозволить природним чином вирішити питання, пов'язані з мотивацією гностичної діяльності.

Принцип *орієнтації на самоосвітнянську діяльність* передбачає активну самотійну роботу здобувачів в процесі рішення гностичних завдань. Загальновідомий факт, що знання, уміння формуються на протязі усього життя індивіда. До 50% професійних знань фахівець отримує після закінчення освітньої установи [10]. Для того, щоб сучасний фахівець міг легко адаптуватися до швидких і глибоких змін в економіці, суспільстві, необхідно готувати його до безперервного підвищення своєї кваліфікації впродовж усього життя (особливо самотійно). Необхідно так будувати учбовий процес, щоб у здобувачів формувалися не лише конкретні знання і уміння, але і розвивалися певні якості особи, які дозволять їм в процесі подальшого життя досить швидко освоювати будь-який новий зміст діяльності.

Цей принцип реалізується шляхом:

- підбору завдань і тим проектів з опорою на інтереси здобувачів в різних сферах життя, а також що мають безпосереднє значення для їх майбутньої професійної діяльності;
- заохочення прагнень самотійно планувати і організовувати роботу по виконанню проекту;
- розвитку умінь генерування ідей, пошуку інформації, ознайомлення з принципами і методами її відбору, систематизації.

Відповідно до принципу *спільної діяльності* освітній процес повинен будуватися як процес взаємодії між особистістю викладача і особою здобувача. Основною метою спільної діяльності є створення такого поля

людських відносин, яке неминуче приведе до зміни особи здобувача, що стає більше самостійною, самокерованою і здатною успішно впоратися з будь-якими життєвими проблемами.

Реалізація цього принципу вимагає, щоб враховувалося наступне:

- здобувачі з самого початку навчання будь-якої дисципліни мають бути залучені в спільну учбово-гнрстичну діяльність;
- головним засобом спільної діяльності є рефлексія, де студент поставлений в позицію активного суб'єкта власної діяльності;
- в процесі здійснення спільної учбово-гностичної діяльності викладач з головного джерела і контролера знань перетворюється на консультанта, помічника, організатора діяльності здобувачів. Педагог може дати здобувачам професійну консультацію, надати допомогу в усвідомленні своїх творчих можливостей, знайти найкращий спосіб виконання і оформлення проекту;
- педагогові необхідно демонструвати довіру до здобувача, впевненість в його можливостях, підтримувати його будь-яку ініціативу, давати можливість кожному студенту першому висловлювати свою думку в процесі учбово-гностичної діяльності.

Принцип *професійної спрямованості* полягає у зближенні, учбовій і професійній діяльності, і поетапному введенні здобувача в спеціальність.

Реалізація принципу забезпечується за допомогою:

- виконання здобувачами практико-орієнтованих проектів, актуальних для підприємств і визначуваних їх технічними завданнями;
- регулярного знайомства здобувачів з новітніми досягненнями у виробництві, організації екскурсій на ті, що відповідають профілю підготовки підприємства.

Дотримання вище перелічених принципів в сукупності, значно підвищує ефективність гностичного навчання, дозволяє обґрунтовано відбирати зміст учбового матеріалу, вибрати адекватні способи навчання.

Надійна змістовна база – один з найважливіших компонентів моделі формування гностичної діяльності.

Зміст навчання ми розглядаємо як педагогічно обґрунтований, логічно впорядкований, зафіксований в учбовій документації і такий, що підлягає вивченню учбовий матеріал, що визначає зміст навчальної діяльності викладача і пізнавальної діяльності здобувачів [15, с. 107].

Спираючись на культурологічну концепцію В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна [56], у змісті ми виділяємо чотири елементи: знання про проектну діяльність, досвід здійснення гностичної діяльності, досвід творчої діяльності по проектуванню, досвід емоційно-ціннісного відношення до гностичної діяльності.

Знання про гностичну діяльність – система знань, пов'язаних з гностичною діяльністю (її змістом, структурою) і способами її здійснення, що спираються на основні положення проектування. Володіння цими знаннями дозволить здобувачам грамотно і ефективно організовувати як свою власну діяльність, так і роботу гностичної команди. Слід зазначити, що в когнітивний елемент моделі формування гностичних умінь ми включили ознайомлення здобувачів з основами проектування. З основами гностичної діяльності здобувачі ознайомлюються на групових консультаціях з дисципліни, а також на заняттях у процесі вивчення дисципліни „Охорона праці”.

Для успішного включення в проектувальну діяльність одних знань недостатньо. Треба освоїти і *досвід здійснення гностичної діяльності*, тобто опанувати гностичні дії і складові їх операції.

Програма дій педагога з розвитку різноманітних умінь досить повно представлена в педагогічній літературі [2, 9, 11, 12, 27, 50, 59, 68].

Однією з них є асоціативно-рефлекторна теорія формування умінь і навичок (засновники І. Сеченов, І. Павлов, розробники С. Рубінштейн, Н. Менчинська, О. Кабанова-Меллер та ін.). Відповідно до цієї теорії засвоєння з'являється як процес, що включає чотири етапи :

- сприйняття учбового матеріалу на основі перцепції (безпосереднього сприйняття) об'єктів, предметів, явищ, процесів за допомогою наочного образу (моделі, схеми і так далі) або апперцепції; виділення цього об'єкту з фону і визначення його властивостей;
- осмислення учбового матеріалу шляхом розкриття предметного змісту знання в його глибоких багатосторонніх взаємозв'язках (внутрішніх і зовнішніх) з іншими об'єктами і предметами;
- запам'ятовування учбового матеріалу в результаті багатократного сприйняття або повторення, відтворення істотних властивостей і стосунків;
- застосування вивченого матеріалу для вирішення практичних завдань, в процесі якого відбувається оволодіння стереотипними і творчими способами діяльності, формування умінь і навичок [41].

Якнайповніше і конструктивно закономірності процесу засвоєння представлені в діяльнісній теорії вчення, відомій під назвою теорії поетапного формування розумових дій, яка закладена працями П. Гальперіна, Н. Талізінної [27, 64].

Основними положеннями цієї теорії є ідея про етапи переходу дій із зовнішнього плану у внутрішній, а також про типи орієнтування. Процес засвоєння знань, умінь і навичок включає наступні основні етапи:

- мотиваційний: попереднє ознайомлення з метою дії, створення необхідної мотивації у майбутніх механіків;
- орієнтовний, такий, що навчається освоює орієнтовну основу дії (ООД) - інструкцію (алгоритм), що забезпечують його безпомилкове виконання;
- матеріальний (матеріалізований): на основі ООД той, що навчається виконує дію з реальними предметами (матеріальне) або з їх моделями (матеріалізоване) з розгортанням усіх операцій, що входять в дію;
- голосно-мовний, дія виконується без предметів у формі усної мови (чи письмово) шляхом промовляння кожної операції;
- внутрішньомовний, дія виконується на основі промовляння

кожного кроку про себе (внутрішня мова). При цьому поступово дія згортається шляхом злиття окремих операцій в одне ціле;

- розумовий: дія переводиться у внутрішній план і виконується розумово, без фіксації окремих кроків, як єдине ціле, поступово автоматизується і стає навичкою. Слід сказати, що цього рівня сформованості досягають не усі дії; складні дії не автоматизуються (до них ми відносимо гностичні уміння), а їх формування завершується на п'ятому етапі.

У нашій роботі ми спираємося на теорію поетапного формування розумових дій П. Гальперіна і Н. Талізінної. Надзвичайно важливо, що при поетапному формуванні розумових дій не виникає проблеми розриву знань від умінь, бо знання формуються без попереднього заучування в процесі застосування до рішення завдань формованої дії. Одиницею змісту навчання виступають не знання і уміння, а розумові і практичні дії, які об'єднують в собі знання про об'єкт, що вивчається, дії над ним і уміння, що становлять спосіб дії на основі знань.

Досвід творчої діяльності по проектуванню забезпечує готовність здобувачів до творчого перетворення дійсності. Враховуючи особливості гностичної діяльності, яку відмічають дослідники (І. Зимова, І. Ляхів, Н.В. Матяш, Є. Муратова, Н. Пахомова, Е. Полат, Н. Сауренко та ін.), відносячи її до творчого типу, ми можемо стверджувати, що включення здобувачів в учбово- гностичну діяльність формує їх готовність до творчого перетворення дійсності.

Досвід емоційно-ціннісного відношення до гностичної діяльності забезпечує позитивну мотивацію здобувачів до гностичної діяльності: усвідомлення особистої і соціальної значущості, потреба в гностичній діяльності, високі мотиви цієї діяльності.

Слід сказати, що оволодіння здобувачами досвідом творчої діяльності по проектуванню і досвідом емоційно-ціннісного відношення до гностичної діяльності відбувається не лише і не стільки через засвоєння змісту навчання,

але, особливо, за допомогою відповідно організованого педагогічного процесу, застосування адекватних цілей та способів навчання.

Ми вважаємо, що для організації ефективного навчання здобувачів гностичній діяльності необхідно на різних її етапах використати систему доповнюючих один одного способів навчання, орієнтованих на задану мету. Нам представляється доцільним використати поняття „Технологічний спосіб навчання” (Г. Муравйова), під яким розуміється сукупність прийомів учбово-пізнавальної діяльності, спрямована на освоєння що навчаються відрізок змісту освіти і заснована на певній дидактичній теорії [9]. Технологічний спосіб навчання об'єктивний, не залежить від особових особливостей ні викладача, ні здобувачів. Результатом конкретизації технологічного способу навчання, його адаптації до тих, що конкретним, що навчаються і умовам навчання являється *освітня технологія*.

Освітня технологія – поняття дуже складне і неоднозначне. Досі вчені-дидакти, що займаються цією проблемою, не прийшли до єдиного розуміння і тлумачення суті цієї педагогічної категорії. Можна виділити чотири основні підходи до визначення цього поняття: технологія визначається як дидактична концепція, частина педагогічної науки (В. Воронов, П. Підкасистий, Г.Селевко); як педагогічна система (В. Беспалько, В. Гузєєв); як педагогічний процес (В. Безрукова, В. Кальней, В. Симоненко); як процедура (алгоритм) діяльності викладача та здобувача (В. Ченців, В. Сериков, В. Сластьонін).

У дослідженні ми спираємося на визначення Б.Т. Ліхачова і розглядаємо освітню технологію як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, прийомів навчання, виховних засобів. Вона є організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу [50]. До основних характеристик освітньої технології можна віднести: цілеспрямованість, планованість, системність, оптимальність, розвиваючий характер, гнучкість, діагностичність [96, 97].

Неоднозначність інтерпретації поняття „Освітня технологія” призводить до використання різноманітних підстав для їх класифікації. Якнайповніша класифікація представлена в роботі Г. Селевко [50]. Не зупиняючись на аналізі різних видів освітніх технологій, відмітимо, що найбільш адекватними з точки зору ефективної організації процесу формування гностичних умінь, являються наступні особово-орієнтовані технології:

- модульне навчання;
- проблемне навчання.

Наступний компонент моделі – результат, на досягнення якого і націлено її впровадження. В якості результату ми виділили високий рівень сформованості гностичних умінь у здобувачів, що припускає теоретичну і практичну підготовленість до гностичної діяльності (спеціальні знання і уміння, досвід здійснення учбово-гностичної діяльності), володіння прийомами творчої діяльності (перенесення раніше засвоєних дій в нові ситуації, знаходження альтернативних способів рішення, самостійне комбінування нових способів гностичної діяльності) і сформованість позитивної мотивації до гностичної діяльності.

Таким чином, формування гностичних умінь майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці” повинне проходити в ході спеціально організованого навчання – згідно розробленої моделі формування гностичних умінь, що включає такі взаємозв'язані елементи, як: мета, принципи, зміст навчання, освітні технології, педагогічні умови, результат.

Функціонування моделі забезпечується за допомогою суб'єктів гностичної діяльності – викладача і здобувачів.

Рис. 2.1. Модель формування гностичних умінь у майбутнього фахівця при вивченні дисципліни „Охорона праці”

Знаючи цілі, завдання, принципи і умови ефективного формування гностичних умінь, суб'єкти освітнього процесу в тісній взаємодії один з одним за допомогою освітніх технологій опановують зміст навчання – учбово-гностичну діяльність. Проектні уміння формуються в процесі рішення завдань. В процесі навчання регулярно аналізуються досягнуті результати. При необхідності здійснюється корекція освітньої діяльності і організовується новий цикл взаємодії суб'єктів процесу навчання з метою досягнення більш високого рівня сформованості гностичних умінь.

Пропонована модель формування гностичних умінь майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці” вказує на оптимальні шляхи засвоєння гностичних знань, умінь і вироблення творчих якостей. Це у свою чергу сприяє результативній підготовці майбутніх фахівців.

Для розробки методики формування гностичних умінь у майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці” спочатку потрібно принципи та методи проведення лекційних, практичних, лабораторних та індивідуальних занять, а також консультацій з дисципліни.

Вибір методів проведення занять – це питання важливе, повсякденне та індивідуальне.

При розробці моделі формування гностичних умінь майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці” був зроблений висновок про те, що для результативного формування гностичних умінь необхідно створити комплекс педагогічних умов, що забезпечує досягнення здобувачами більш високого рівня сформованості гностичних умінь. У зв'язку з цим нам представляється доцільним зупинитися на розкритті особливостей реалізації виділеного комплексу педагогічних умов в учбовому процесі.

Ми виділили наступні педагогічні умови, які роблять вплив на результативне формування гностичних умінь у майбутніх механіків:

- підготовка здобувачів до гностичної діяльності відповідно до

основних положень навчальної діяльності;

- організація гностичної діяльності здобувачів на основі взаємодії навчального і виробничого процесів;
- реалізація суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії;
- комплексне навчально-методичне забезпечення процесу гностичної підготовки (використання системи учбових завдань (пропедевтичних, продуктивних, творчих), ознайомлення на заняттях здобувачів інформації про основи гностичної діяльності.

Розглянемо детальніше зміст і особливості реалізації кожного з них.

Наступна умова результативного формування гностичних умінь – організація гностичної діяльності здобувачів на основі взаємодії навчального і виробничого процесів.

Необхідність цієї умови обумовлена тим, що головне значення в становленні особистості здобувача має формування суспільно-корисної спрямованості, успішне накопичення професійного досвіду і розвиток професійних здібностей. Студентові властива специфічна спрямованість пізнавальної і комунікативної активності на рішення конкретних професійно-орієнтованих завдань. До того ж, середня професійна освіта характеризується як освіта, спрямована на підготовку до професійної практичної діяльності, має в якості пріоритетного і системо-утворювального – практико-орієнтований прикладний аспект.

Організація гностичної діяльності здобувачів на основі взаємодії навчального і виробничого процесів реалізувалася нами за допомогою виконання здобувачами робіт, які актуальні для підприємств і визначаються їх технічними завданнями.

Важливою умовою, що впливає на результативність формування гностичних умінь, є реалізація суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії. Ми вважаємо, що організація гностичної підготовки може бути ефективною

тільки тоді, коли вчення перетворюється на міжособовий процес, стає діалогом.

Для встановлення суб'єктних стосунків потрібна культура співпраці, сприяюча формуванню умінь саморегуляції тих, що навчаються, їх самостійності в навчанні. При такому підході основу навчання складає спільна діяльність здобувачів і викладача, що є творчим спілкуванням при якому домінує демократичний і доброзичливий стилі спілкування. Основними параметрами спільної діяльності є взаємовідношення, взаємоприйняття, підтримка, довіра та ін.

Спільна діяльність зберігає незалежність особистості, зберігає свободу у виборі видів і способів діяльності. Її основне призначення – вирішити завдання створення сприятливих умов для здійснення навчання, забезпечити просування здобувачів від елементарних дій до їх більш високих і складних форм.

Суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія реалізовувалася нами через наступні установки:

- переважно самостійне опрацювання здобувачами учбового матеріалу. Усе, що навчає може виконати без допомоги ззовні, він виконує самостійно;
- завчасна інформація здобувачам про програму вивчення матеріалу і план роботи на занятті;
- надання здобувачам можливості вибору рівня засвоєння і темпу вивчення матеріалу;
- демонстрація довіри до здобувача, упевненості в його можливостях;
- вільний самоконтроль і взаємодопомога на занятті;
- оцінка учбової діяльності по підсумковому результату, а не по середньому арифметичному поточних результатів;
- надання кожному студенту шансу поліпшити свої підсумкові

результати.

Реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в ході гностичної підготовки дозволяла ставити здобувачів в позицію активних суб'єктів вчення, формувати їх здатність до управління власною проектувальною діяльністю. Здобувачі спільно з викладачем формулюють тему роботи, визначають завдання, розробляють план, контролюють етапи роботи і оцінюють отримані результати.

У системі суб'єкт-суб'єктної взаємодії головним завданням викладача є створення в колективі атмосфери психологічної підтримки. Він виступає в ролі організатора діяльності, консультанта, партнера за рішенням поставлених завдань, добуванню необхідної інформації. Викладач стимулює здобувачів до досягнення поставленої мети, забезпечує емоційну підтримку в ході виконання проекту, підтримує загальний позитивний емоційний фон.

В ході роботи дійшли висновку, що на результативність процесу формування гностичних умінь робить вплив також підготовленість викладача до керівництва проектною діяльністю здобувачів. Тільки у тому випадку, коли викладач матиме необхідний обсяг методичних і спеціальних знань, володіти різноманітними технологіями навчання, мати професійно-творчі можливості, можна розраховувати на позитивний ефект формування гностичних умінь майбутніх механіків.

У складі підготовленості викладача до керівництва проектною діяльністю здобувачів ми виділили наступні компоненти: когнітивний, практичний, мотиваційний, рефлексія.

Перший елемент включає (разом із загальною психолого-педагогічною підготовкою викладача) спеціальні знання: сутності основних проектно-технологічних понять („технологія виготовлення”, „учбовий проект”, „творча проектна діяльність” і тому подібне); способів перетворювальної діяльності; структури, етапів і змісту учбового проектування; типології проектів;

методики навчання гностичної діяльності на усіх етапах; вимог до оцінювання проекту.

Практична підготовленість при організації гностичної діяльності виражається в умінні викладача здійснювати конструктивну, управлінську і комунікативну функції.

Конструктивна функція пов'язана:

- з відбором і композицією відповідного навчального матеріалу; проектуванням доцільного педагогічного процесу;
- з плануванням: своїх дій; системи прийомів стимулювання активності здобувачів і стримування негативних проявів в їх поведінці в процесі виконання проекту; необхідної навчально-матеріальної бази.

Управлінська (організаторська) функція припускає виконання дій, спрямованих на включення здобувачів в учбово-проектувальну діяльність: розвиток стійкого інтересу до гностичної діяльності, формування необхідних знань, умінь; організація командної і індивідуальної роботи; забезпечення контролю як одного із способів активізації діяльності здобувачів.

Комунікативна функція спрямована на встановлення педагогічно доцільних стосунків зі здобувачами, іншими викладачами, соціальними партнерами, що беруть участь в проектувальній діяльності.

Мотиваційна підготовленість викладача, передусім, знаходить своє вираження в переконаності в значущості гностичної діяльності як чинника розвитку майбутніх механіків, в позитивному емоційному відношенні до проектувального навчання, до прагнення опанувати проектну методику і тому подібне. Тільки у тому випадку, коли проектне навчання придбає в очах викладача особову, глибоко усвідомлену цінність, можливо добитися результативного формування гностичних умінь у здобувачів.

Підготовленість рефлексії викладача проявляється не лише в знанні або розумінні суб'єктом педагогічної діяльності самого себе, але і виявленні того,

як інші (здобувачі, колеги), знають і розуміють того, що „рефлексує”, його особові особливості, емоційні реакції і когнітивні представлення.

Важливими при організації навчально-гностичної діяльності є і особові якості самого викладача, передусім, самовіддача, творче відношення до справи, вимогливість, чуйність, уважність, справедливість, відповідальність.

Наступна важлива умова, що впливає на результативність процесу формування гностичних умінь у майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці” – використання адекватних цілям засобів навчання, головна роль яких полягає в наближенні гностичних знань, умінь майбутніх механіків до більш високого рівня. Поняття „Засоби навчання” в сучасній дидактиці не має однозначного визначення. Під ними, найчастіше, розуміються навчальні і наочні посібники, демонстраційні пристрої, технічні засоби та ін. Проте, треба мати на увазі, що в широкому розумінні засобами навчання називаються усі об'єкти і процеси (матеріальні і матеріалізовані), які служать джерелом учбової інформації і інструментами для засвоєння змісту учбового матеріалу, розвитку і виховання здобувачів [5, 66].

Усі засоби навчання розділяються на ідеальні і матеріальні.

До матеріальних засобів відносяться підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, книги-першоджерела, тестовий матеріал, моделі, засоби наочності, технічні засоби навчання, лабораторне устаткування, приміщення.

Ідеальними засобами навчання виступають: загальноприйняті системи знаків [мова (усна і письмова мова), система умовних позначень різних дисциплін]; досягнення культури або витвору мистецтва; засоби наочності (схеми, малюнки, креслення, діаграми, фото і тому подібне); учбові комп'ютерні програми; організаційно – координуюча діяльність викладача, рівень його кваліфікації, внутрішньої культури; методи і форми організації учбової діяльності; уся система навчання, існуюча в освітній установі.

Матеріальні і ідеальні засоби навчання не протистоять, а доповнюють один одного, будучи елементами загальної системи. Попри те, що матеріальні засоби часто зв'язують з формуванням і розвитком інтересу і уваги здобувачів при розкритті нового учбового матеріалу або виконанні ними практичних робіт, а ідеальні - з розвитком інтелектуальних умінь і здібностей здобувачів, не можна однозначно розмежовувати функціональні можливості цих груп засобів.

У зв'язку з цим, в комплексі умов ми виділили компонент, який охарактеризували як *комплексне навчально-методичне забезпечення процесу гностичної підготовки*.

У педагогічній літературі [3, 7, 17, 62] представлені різні аспекти створення комплексного навчально-методичного забезпечення, шляхи його вдосконалення і оптимального застосування у навчальному процесі. Незважаючи на різні визначення цього поняття, можна простежити спільність поглядів учених на призначення навчально-методичних засобів – створення найбільш ефективних шляхів реалізації цілей педагогічної системи, в контексті моєї кваліфікаційної роботи – створення умов результативного формування гностичних умінь у майбутніх механіків при вивченні дисципліни „Охорона праці”.

Основу комплексного навчально-методичного забезпечення гностичної підготовки складає *система гностичних учбових завдань*, що залучає здобувачів вже з першого року навчання в освоєння прийомів і дій, з яких складається проектна діяльність.

На необхідність створення системи завдань при навчанні гностичної діяльності вказує Н.В. Матяш, зважаючи на те, що на відміну від інших видів учбової діяльності, формування системи структурних компонентів гностичної діяльності відбувається відкрито, в процесі виконання гностичних завдань, внаслідок чого викладач може ретельно контролювати формування кожного з компонентів.

Розділяючи думку академіка А.М. Новікова про те, що логіка процесу рішення учбової задачі відповідає логіці організації гностичної діяльності з усіма її фазами і етапами, учбові завдання ми розглядаємо як мінімальний учбовий проект для здобувача.

Розробляючи систему учбових завдань, я ґрунтувалися на класифікації рівнів активності особистості, відповідно до якої розрізняють активність:

- ситуативну (людина – виконавець). Вона щодня викликається до життя для вирішення окремих приватних завдань, але погашається після їх рішення. Наступний етап вимагає нової активності, нових рішень;
- надситуативну (людина – активний діяч) – здатність особистості підніматися над рівнем вимог ситуації, ставити цілі, надмірні з точки зору поточного завдання;
- творчу (людина – творець) – самостійна постановка проблем і їх рішення [11].

Спираючись на цю класифікацію, ми виділили наступні типи учбових завдань, які застосовувалися в процесі гностичної підготовки здобувачів:

- пропедевтичні завдання (мініпроекти), що формують загальну готовність до виконання гностичних робіт і відповідають ситуативній активності. Основне призначення пропедевтичних завдань – освоєння здобувачами гностичних дій і складових їх операцій;
- продуктивні проектні завдання. У цю групу ми включили учбові завдання, що відповідають надситуативної активності, де здобувачі вже могли б активно застосовувати свої гностичні знання, уміння в практиці, а також в нових незнайомих ситуаціях;
- творчі проектні завдання, особи (великі учбові проекти), що відповідають творчій активності. Творче завдання нами розглядається як завдання з варіативним результатом рішення, алгоритм якого невідомий виконавцеві.

Ще одним важливим компонентом комплексного навчально-методичного забезпечення процесу гностичної підготовки є методи і форми навчання. Їх різноманіття надає простір для моделювання педагогічної діяльності.

В процесі проектного навчання здобувачів повинно широко застосовуватися група методів мотивації навчально-гностичної діяльності здобувачів:

- методи емоційного стимулювання, зокрема, створення ситуацій успіху, аналіз реальних виробничих ситуацій, прийоми заохочення і осуду, конкурси проектів;
- методи формування пізнавального інтересу шляхом створення на занятті ситуацій цікавості, творчого пошуку, постановки проблем і проблемних ситуацій;
- методи і прийоми формування відповідальності, обов'язковості і важливості освоєння проектування через роз'яснення громадської і особової значущості оволодіння проектною діяльністю для подальшого життя і майбутньої професії.

Також приділялася увага методам контролю ефективності учбово-проектною діяльністю здобувачів (спостереження, опитування, контрольні роботи, тестування, залік, іспит, захист проектів).

У процесі гностичної підготовки ми використали традиційні і нетрадиційні (активні) методи навчання, зокрема, такі як проблемні семінари, мозковий штурм, метод інформаційної підтримки. Слід зазначити, що жоден з методів не є універсальним, на кожному етапі виконання проекту ті або інші методи грають первинну роль. Головне, щоб вони активізували проектну діяльність здобувачів, дозволяли дати їм необхідну свободу для прояву себе, своєї самостійності. Без цієї свободи і можливості діяти проектні уміння формуватися не можуть.

Відносно організаційних форм, вживаних в процесі формування гностичних умінь, необхідно сказати наступне. Форма навчання визначається як зовнішня сторона організації навчального процесу, яка відображає характер взаємозв'язку учасників педагогічного процесу, яка залежить від: кількісного охоплення навчання, міри самостійності здобувачів, специфіки педагогічної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі немає конкретної наукової класифікації форм навчання. Але за кількістю та складом здобувачів, тривалості навчальної роботи, форми навчання поділяються, відповідно, на індивідуальні, групові і колективні; аудиторні і позааудиторні. Усі ці організаційні форми повинні використовуватися і в навчанні здобувачів гностичній діяльності. Крім того, гностична підготовка передбачає поєднання індивідуальної і групової форм роботи здобувачів в урочний і позаурочний час. Відносно нескладні завдання повинні вирішуватися здобувачами індивідуально. Виконання складніших проектів повинно здійснюватися окремими учбовими групами. При виконанні проектів передбачається участь здобувачів в різних командах і виконання ними різних функцій (лідера, члена команди).

Комплексне навчально-методичне забезпечення гностичної підготовки передбачає також дотримання наступних положень:

- гностична підготовка повинна охоплювати увесь період навчання здобувачів даної дисципліни;
- зміст гностичної підготовки доцільно вибудовувати по концентричній системі, яка, є оптимальною структурою, що припускає повернення до гностичних знань, умінь упродовж усього періоду вивчення дисципліни. Досягається це не шляхом багатократного повторення одного і того ж, а завдяки встановленню широких зв'язків одного матеріалу з іншим, що, кінець кінцем, дозволяє розвивати знання і уміння здобувачів. Гностичні знання і уміння поступово ускладнюються від теми до теми, від розділу до

наступного розділу. Спочатку дії формуються в зовнішньому, потім у внутрішньому плані; спочатку здобувачі дізнаються про суть умінь, потім вчать їх застосовувати в різних умовах;

- зміст гностичної підготовки доцільно розробляти саме на матеріалі загально-професійних і спеціальних дисциплін, якою є „Охорона праці” щоб у результаті підготувати висококваліфікованого фахівця, здатного застосовувати проектний підхід у своїй професійній діяльності.

Таким чином, на результативність формування гностичних умінь у майбутніх механіків з дисципліни „Охорона праці” роблять вплив наступні педагогічні умови: підготовка здобувачів до гностичної діяльності; організація гностичної діяльності здобувачів на основі взаємодії учбового і виробничого процесів; реалізація суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії; комплексне навчально-методичне забезпечення процесу гностичної підготовки.

Реалізація комплексу педагогічних умов в цілісності сприяє результативному формуванню гностичних умінь у майбутніх механіків з дисципліни „Охорона праці”.

Для реалізації методики формування гностичних умінь у здобувачів було взято дві групи зі спеціальності „Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів», яка вивчає предмет „Охорона праці», як єдину дисципліну. Обидві групи вивчають дисципліну на протязі 2-х семестрів, та формою остаточного контролю теоретичних знань та умінь являється виконання та захист розрахункових завдань, лабораторного практикуму і іспит з дисципліни.

Ніяка методика не може обійтися без принципів навчання, отже до цієї методики були використані такі принципи:

- принцип науковості;
- принцип систематичності й послідовності;
- принцип свідомого засвоєння знань;

- принцип активності й самостійності;
- принцип проблемності;
- принцип наочності;
- принцип доступності навчання;
- принцип зв'язку навчання з життям та практикою;
- принцип раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи.

На етапі формування гностичних умінь з метою оцінки початкового рівня сформованості цих умінь потрібно визначати відповідні критерії. Критерії дозволяють оцінити ефективність процесу формування гностичних умінь у здобувачів, організованого відповідно до пропонованої моделі.

Отже для оцінки ефективності формування гностичних умінь у майбутніх механіків ми обираємо наступні критерії:

- наявність уявлень про роль гностичних умінь в житті і професійній діяльності;
- володіння основними поняттями і термінами, в яких фіксуються знання про суть гностичної діяльності;
- знання структури гностичної діяльності;
- знання засобів і способів здійснення гностичної діяльності;
- володіння сукупністю дій, необхідних для здійснення гностичної діяльності;
- міра усвідомленості гностичних дій;
- міра самостійності здійснення гностичних дій;
- якість виконання гностичних завдань;
- перенесення раніше засвоєних знань, умінь в нові ситуації;
- самостійне комбінування відомих способів діяльності в новий;
- знаходження альтернативних способів вирішення;
- здатність до генерування більшої кількості ідей.
- усвідомлення особистої і соціальної значущості гностичної

діяльності;

- джерело стимулювання гностичної діяльності (зовні або зсередини);

- ставлення до гностичної діяльності (вольові зусилля: прояв наполегливості, відповідальності, прагнення до самостійності, лідерства; емоційна забарвленість).

2.3. Ефективність впровадження розробленої методики формування гностичних умінь в процесі навчання дисципліни «Охорона праці» у здобувачів спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів»

Планування експериментальної роботи, висунення гіпотези, її подальша верифікація, організація формуючого експерименту, аналіз результатів проведеної експериментальної роботи базуються на фундаментальних дослідженнях і досягненнях в області філософії, теорії інформації, психології та педагогіки, а також на результатах наукового стажування.

Проведення педагогічного експерименту відповідало загальній методиці, розробленої Ю. Бабанський [15], Б.Гершунським [46, 47, 48], А.Кочетова [16, 37] та ін. І реалізовувалося відповідно до властивими йому ознаками: навмисним внесенням змін до діяльності експериментальної групи з урахуванням мети і висунутої гіпотез.

При організації дослідження були сформульовані положення гіпотези, які передбачалося підтвердити або спростувати, получили новий результат в ході експериментальної перевірки.

Формуючий етап експерименту був пов'язаний з впровадженням умов формування гностичних умінь здобувачів в процесі професійної підготовки.

Ми прогнозували результати експериментальної роботи в такий спосіб:

1. Підвищення ефективності процесу навчання за рахунок реалізації умов формування гностичних умінь у майбутніх фахівців зі спеціальності „Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів” на основі інтеграційних процесів у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, інновацій в навчанні.

2. Подання матеріалів та висновки з експериментальної перевірки гіпотези, а також загальні висновки за результатами дослідження „Формування гностичних умінь у здобувачів спеціальності "Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів" в процесі навчання дисципліни "Охорона праці" (на прикладі закладу професійної (професійно-технічної) освіти ”.

Експериментальна робота проводилася зі здобувачами закладу професійної (професійно-технічної) освіти і проходила в кілька етапів.

Особлива увага приділялася педагогічному експерименту.

Мета констатуючого етапу експерименту полягала у виявленні рівня сформованості умінь усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію у здобувачів на заняттях з безпеки життєдіяльності і за фахом і в умовах традиційного і проблемного навчання.

Ми здійснювали експериментальну роботу протягом одного року.

Для проведення експериментальної роботи нами були сформовані 2 групи здобувачів: 1 експериментальна група і 1 контрольна.

У контрольній групі навчання здобувачів не було спеціальним чином орієнтоване на жодне з виділених умов.

У констатувальному експерименті брало участь 52 здобувача закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

Ми досліджували вміння усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію на заняттях з дисципліни „Охорона праці”.

Результати проведеного тестування та анкетування представлені в таблиці 3.1. Оцінюючи результати слід підкреслити наступне.

Таблиця 3.1

Рівні сформованості умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію на заняттях з дисципліни „Охорона праці” (за результатами констатувального експерименту) (у%)

У м і н н я	Р і в н і с ф о р м о в а н о с т і у м і н ь									
	Творчий		Творчо-репродуктивний		Репродуктивно-творчий		Репродуктивний		Інтуїтивний	
Г р у п и	Кг	Ег	Кг	Ег	Кг	Ег	Кг	Ег	Кг	Ег
Усвідомлювати інформацію	1,2%	1,4%	2,4%	3%	21,5%	24,7%	51,3%	53%	23,6%	17,9%
Систематизувати інформацію	2,5%	2,7%	3,1%	3,8%	30%	34,2%	27,3%	29%	37,1%	30,3%
Переносити інформацію в нову ситуацію	1,1%	1,8%	4,3%	5%	32%	35,3%	30,1%	34,3%	32,5%	23,6%

Творчий рівень сформованості вміння усвідомлювати інформацію спостерігається лише у 1,2% (контрольна група) і 1,4% (експериментальна група) здобувачів в умовах вивчення дисципліни „Охорона праці”. Найбільша кількість здобувачів (45,8% і 51,3% в контрольній групі і 50% і 53% в експериментальній групі) мають вміння усвідомлювати інформацію на репродуктивному рівні сформованості. Показники в контрольній та експериментальній групі практично не відрізняються один від одного. Уміння систематизувати інформацію сформовано на творчому рівні у 2,5% (контрольна група) та 2,7% (експериментальна група) здобувачів.

Найбільша кількість здобувачів (37,1% контрольної групи) мають інтуїтивний і (34,2% експериментальної групи) репродуктивно-творчий рівні сформованості даного вміння на заняттях з дисципліни „Охорона праці”.

При характеристиці рівня сформованості вміння трансформувати інформацію в нову ситуацію показники дорівнюють відповідно 1,1% (контрольна група) і 1,8% (експериментальна група) здобувачів мають дане вміння на творчому рівні сформованості в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці”.

Проведений аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок про недостатньо високий рівень сформованості гностичних умінь здобувачів.

Підводячи підсумок зрізу, проведеного на початковому етапі експерименту, слід зробити висновок, що рівень сформованості вміння усвідомлювати інформацію в умовах традиційного навчання може характеризуватися як репродуктивний і репродуктивно-творчий, вміння систематизувати інформацію як репродуктивний і інтуїтивний, вміння трансформувати інформацію в нову ситуацію як репродуктивно-творчий. Таким чином, в умовах технології пояснювально-ілюстративного навчання усвідомлення здобувачами навчальної інформації відбувається на низькому рівні, без використання творчих прийомів сприйняття, кодування, зберігання інформації. При систематизації інформації здобувачі користуються

засвоєними раніше шаблонами, не шукають нових способів побудови моделі структури інформації в зв'язку з низьким рівнем зацікавленості в результатах виконання завдань. Трансформація отриманої інформації здійснюється інтуїтивно, за допомогою опор, алгоритмів. Технологія традиційного навчання створює умови для формування фундаменту гностичних умінь здобувачів, характеризуються інтуїтивним, репродуктивним, репродуктивно-творчими рівнями сформованості. Отримані результати дозволили нам зробити висновок, що якщо не ставити за мету навчання формування умінь усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію, то вони в навчально-виховному процесі заклад професійної (професійно-технічної) освіти формуються стихійно, оволодіння ними на творчому рівні не відбувається.

Ми розглядаємо формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти як процес в двох його основних значеннях: з одного боку, як послідовну зміну станів рівня сформованості умінь усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію в розвитку досліджуваного виду умінь, і, з іншого боку, як сукупність послідовних дій для досягнення запланованого результату - формування гностичних умінь. Особливостями процесу формування гностичних умінь є цілісність, динамічність, рівневий підхід, інтегративність.

Таким чином, процес формування гностичних умінь у здобувачів характеризується насамперед наявністю мети, створенням адекватних цієї мети педагогічних умов, прогнозуванням результату даного процесу.

Процес формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти розгортався і здійснювався в ході формувального етапу експерименту, умовно розділеного нами на два етапи: теоретичний і практичний.

Теоретичний етап формуючого експерименту охоплював організацію і проведення насамперед лекційних занять з дисципліни „Охорона праці”,

присвячених розгляду теоретичних аспектів формування умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію.

Практичний етап процесу формування гностичних умінь у здобувачів припускав актуалізацію засвоєної здобувачами інформації, організацію вправ для формування умінь усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію, організацію застосування даних умінь в умовах нової ситуації.

Процес формування гностичних умінь здійснювався на практичному етапі формувального експерименту на семінарських заняттях і на практичних заняттях з дисципліни „Охорона праці”.

Процес формування гностичних умінь у здобувачів передбачав також реалізацію виділених нами в теоретичної частини дослідження педагогічних умов: варіативного поєднання дидактичних технологій.

На другому етапі експериментальної роботи проводився формувальний експеримент, метою якого була перевірка необхідності і достатності сукупності педагогічних умов формування гностичних умінь у здобувачів в процесі навчання дисципліни „Охорона праці”.

Організація навчання в експериментальних групах відрізнялася від навчання в контрольній групі по ряду показників:

- 1) в експериментальній групі ставилася певна мета - оволодіти вміннями усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію;
- 2) в експериментальній групі були створені умови ефективного формування гностичних умінь у здобувачів, що включає варіативне поєднання дидактичних технологій (традиційного, проблемного, сугестотехнології).

У ході формувального експерименту нами використовувалися такі прийоми в організації занять з безпеки життєдіяльності: проведення семінарських і лекційних занять, дидактичних ігор з безпеки життєдіяльності; підготовка здобувачами рефератів з безпеки життєдіяльності; організація відкритих дискусій; підготовка і проведення

самими здобувачами анкетування про важливі якості особистості майбутнього механіка з урахуванням знань з безпеки життєдіяльності і інше.

На рівні вміння усвідомлювати інформацію відбувається сприйняття і кодування синтезованої інформації, що містить дані різних навчальних дисциплін. Здобувачі виявляються в ситуації, що вимагає від них швидкого і точного вилучення з пам'яті наявної інформацією, отриманою в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці”, усвідомлення можливості використання цієї інформації на заняттях з дисциплін спеціальності. Уміння систематизувати інформацію передбачає в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці”, активне підсумовування вже засвоєної інформації зі справжньою, актуальною; актуалізацію знань про правила побудови схеми інформації, визначення її структури; комбінування суттєвою і несуттєвою інформації.

Однак, найбільше прискорюється процес трансформації навчальної інформації з однієї ситуації, запропонованої, наприклад, на заняттях з дисциплін „Охорона праці”, в іншу ситуацію, запропоновану на заняттях, наприклад, з практики безпеки життєдіяльності. Для успішного здійснення процесу перенесення інформації здобувачам необхідно вміння трансформації одержуваної інформації.

Процес формування гностичних умінь здійснювався на заняттях з безпеки життєдіяльності у формі лекційних, семінарських, практичних занять, а також в рамках факультативу „Формування гностичних умінь у здобувачів в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці””.

Теоретичний етап процесу формування гностичних умінь у здобувачів включав в себе організацію і проведення лекційних занять з безпеки життєдіяльності, на яких частина часу відводилася висвітленню питань про сутність, склад гностичних умінь, рівнях сформованості та критерії для їх виділення, діагностиці рівня сформованості гностичних умінь у здобувачів.

Ми відійшли від традиційної організації лекційних занять за схемою: викладач - джерело інформації (повідомляє) - здобувачі (слухають, запам'ятовують), і використовували такі методи навчання на лекціях і заняттях з факультативу.

1. Дискусія.

Необхідною елементом дискусії є створення ситуації пізнавального спору, яка може набувати різних форм: обґрунтування своєї точки зору, висловлювання і аргументацію своєї думки стосовно запропонованої проблеми, аналіз усталеного думки з проблеми та інше.

Необхідною, але не єдиною умовою дієвості такої ситуації є її дискусійний характер, тобто існування двох або більше точок зору з обговорюваного питання.

При проведенні лекційних занять з дисципліни „Охорона праці” ми запропонували здобувачам наступні питання для дискусії:

1. Чи вважаєте Ви гностичні вміння необхідними для ефективного здійснення професійної діяльності на виробництві?

Обґрунтуйте свою точку зору.

2. Які завдання з дисципліни „Охорона праці” найбільше сприяють, на Вашу думку, формування умінь усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію? Аргументуйте Вашу думку.

3. Яке навчання, на Вашу думку, найбільше сприяє формуванню гностичних умінь? (Догматичне, традиційне, проблемне, програмоване, дистанційне). Обґрунтуйте свою відповідь.

4. Які фактори впливають на процес формування гностичних умінь здобувачів в більшій мірі:

- а) великий обсяг навчальної інформації;
- б) швидкість запам'ятовування інформації;
- в) логіка викладу викладачем навчального матеріалу;
- г) залучення на заняттях знань інших дисциплін;

д) активні методи навчання;

е) свій варіант.

Аргументуйте Вашу точку зору.

2. Автентичний діалог на основі проблемного викладу матеріалу.

Автентичність як поняття означає, що навчальний контекст (навчальна інформація) містить з самого початку певну міру складності. Автентичність обумовлює ситуативність навчальної інформації. Для досягнення ситуативності ми створили відкриті навчальні ситуації, що забезпечують:

1) ініціативу здобувачів в пошуку рішення поставленої проблеми; 2) креативність мислення здобувачів, вибірковість в користуванні навчальної інформацією і її глибоке усвідомлення; 3) кооперацію здобувачів в процесі вирішення проблеми.

Автентичний діалог близький за своєю суттю до дискусії. Однак, автентичний діалог відрізняється поліфункціональністю, фокусуванням на змісті при одночасному тренуванні форми. Крім того, використання методу автентичного діалогу на лекційних заняттях з безпеки життєдіяльності передбачає здійснення багатоканального сприйняття здобувачами навчальної інформації. Ми створили умови одночасного зорового і слухового сприйняття інформації.

Здобувачам пропонувалися змістовні опорні конспекти, пов'язані з матеріалом лекції. Після постановки викладачем проблеми, здобувачі повинні були сприймати навчальну інформацію на слух і заповнити прогалини в змістовних опорних конспектах. Далі організовувався автентичний діалог.

Теоретичний етап формування гностичних умінь у здобувачів включав в себе організацію і проведення занять з факультативу: „Формування гностичних умінь в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці””.

Результати, отримані нами в ході формувального експерименту з реалізації педагогічних умов формування гностичних умінь на лекційних, семінарських заняттях, на заняттях спецкурсу виглядають наступним чином.

Практичний етап процесу формування гностичних умінь у здобувачів припускав реалізацію виділених нами в теоретичної частини дослідження ланок цього процесу: актуалізацію вже наявної у здобувачів інформації, організацію вправ для формування умінь усвідомлювати, систематизувати і переносити інформацію, організацію застосування даних умінь у новій ситуації.

Таблиця 3.2

Показники рівня сформованості умінь здобувачів усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію на лекційних заняттях (за результатами формувального експерименту) (у%)

Рівні сформованості	Усвідомлювати інформацію		Систематизувати інформацію		Переносити інформацію в нову ситуацію	
1	2		3		4	
Творчий	Кг Ег	2% 5,3%	Кг Ег	3,3% 8,9%	Кг Ег	2,5% 10,1%
Творчо-репродуктивний	Кг Ег	4,8% 15,1%	Кг Ег	5,3% 19%	Кг Ег	7,4% 13,3%
Репродуктивно-творчий	Кг Ег	14,9% 33,5%	Кг Ег	21% 42%	Кг Ег	20,1% 51,2%
Репродуктивний	Кг Ег	49,4% 21%	Кг Ег	41,4% 13,1%	Кг Ег	38,8% 18,1%
Інтуїтивний	Кг Ег	28,9% 25,1%	Кг Ег	29% 17%	Кг Ег	31,2% 7,3%

Таблиця 3.3.

Показники рівня сформованості умінь здобувачів усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію на семінарських заняттях (за результатами формувального експерименту)

Рівні сформованості	Усвідомлювати інформацію		Систематизувати інформацію		Переносити інформацію в нову ситуацію	
1	2		3		4	
Творчий	Кг Ег	3,5% 4,9%	Кг Ег	6,3% 9%	Кг Ег	4,2% 9,4%
Творчо-репродуктивний	Кг Ег	9,4% 22%	Кг Ег	14,5% 16,3%	Кг Ег	13,5% 14,1%
Репродуктивно-творчий	Кг Ег	25,8% 54,9%	Кг Ег	38,8% 41%	Кг Ег	27,4% 45,5%
Репродуктивний	Кг Ег	51% 14%	Кг Ег	28,6% 27,5%	Кг Ег	30,6% 17,8%
Інтуїтивний	Кг Ег	10,3% 10,3%	Кг Ег	11,8% 6,2%	Кг Ег	24,3% 13,2%

Таблиця 3.4.

Показники рівня сформованості умінь здобувачів усвідомлювати, систематизувати, переносити інформацію на заняттях з факультативу (за результатами формувального експерименту)

Рівні сформованості	Усвідомлювати інформацію		Систематизувати інформацію		Переносити інформацію в нову ситуацію	
1	2		3		4	
Творчий	Кг Ег	1,3% 6,2%	Кг Ег	2,8% 13,4%	Кг Ег	3% 14,5%
Творчо-репродуктивний	Кг Ег	4% 19,1%	Кг Ег	5,4% 21,7%	Кг Ег	6,1% 29,3%
Репродуктивно-творчий	Кг Ег	35,1% 49%	Кг Ег	42,1% 49,2%	Кг Ег	44,3% 37,5%
Репродуктивний	Кг Ег	43,8% 20,3%	Кг Ег	37,3% 13,4%	Кг Ег	30% 14,5%
Інтуїтивний	Кг Ег	15,8% 5,4%	Кг Ег	12,4% 2,3%	Кг Ег	16,6% 4,2%

У контрольній групі домінувала технологія традиційного навчання з елементами технології проблемного навчання, навчальний процес в

експериментальній групі будувався на комбінуванні технологій традиційного навчання (для формування основи гностичних умінь), проблемного навчання та сугестотехнології.

В оцінці процесу формування гностичних умінь у здобувачів ми використовували тривимірну перевірку: попередній, поточний і підсумковий контроль. Поточний контроль за формуванням умінь усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію здійснювався в ході практичних занять, підсумковий після закінчення експерименту, а попередній в ході констатувального етапу експерименту. У ході формувального експерименту ми досліджували вміння усвідомлювати, систематизувати і трансформувати інформацію в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці”. З цією метою були використані:

1) різні навчальні ситуації, що вимагають від здобувачів творчого підходу до вирішення поставлених завдань і застосування вже засвоєної ними інформації;

2) комплексний характер завдань на сприйняття і обробку поточної інформації, що створює необхідність актуалізації наявної інформації та її сполуки зі знаннями дисциплін спеціальності.

3) постановка пізнавальних і практичних завдань, що вимагають аргументації з залученням інформації інтегруючих дисциплін.

Результати знайшли відображення в таблиці 3.5.

Аналізуючи результати слід зазначити наступне.

В експериментальній групі, де створювалося умова здобувачів, відбулися значні зміни в бік збільшення кількості здобувачів, які мають творчий (з 1,3% до 5,2%) і творчо-репродуктивний (з 3% до 8,1%) рівні сформованості вміння усвідомлювати інформацію. Відповідні показники рівня сформованості вміння систематизувати інформацію склали 10,1% творчий рівень і 15% - творчо-репродуктивний.

Таблиця 3.5

Рівні сформованості умінь усвідомлювати, систематизувати, трансформувати інформацію в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці” (за результатами формуючого експерименту) (в%)

В м і н н я	Р і в н і с ф о р м о в а н о с т і в м і н ь									
	Творчий		Творчо-репродуктивний		Репродуктивно-творчий		Репродуктивний		Інтуїтивний	
Г р у п и	Кг	Ег	Кг	Ег	Кг	Ег	Кг	Ег	Кг	Ег
Усвідомлювати інформацію	1,4%	5,2%	3,9%	8,1%	34,1%	51%	44,8%	21,3%	15,8%	14,4%
Систематизувати інформацію	3%	10,1%	6,2%	15%	41,3%	56,5%	37,5%	12,9%	12%	5,5%
Переносити інформацію в нову ситуацію	2,8%	13,3%	5,5%	21,6%	42%	48%	37,3%	15,7%	12,4%	1,4%

Кількість здобувачів, які вміють систематизувати інформацію на творчому і творчо-репродуктивному рівні збільшилася до кінця формуючого експерименту в середньому на 8% або в 2,75 рази.

Збільшилася кількість здобувачів, які мають творчий і творчо-репродуктивний рівень сформованості вміння трансформувати інформацію в нову ситуацію. Кількісні показники склали 13,3%) (для творчого рівня) і 21,6% (для творчо-репродуктивного рівня).

У той же час зменшилася кількість здобувачів експериментальної групи 1, що мають інтуїтивний рівень сформованості вміння усвідомлювати інформацію (з 17,9% до 14,4%), вміння систематизувати інформацію (з 30,3% до 5,5%), переносити інформацію (з 23,6% до 1,4%).

Отримані дані свідчать про позитивну динаміку рівня сформованості гностичних умінь здобувачів експериментальної групи. У контрольній групі відбулися незначні зміни.

Процес формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти передбачає синтез „разнопредметні” інформації, наявність у здобувачів комплексу знань з дисципліни безпеки життєдіяльності.

У контрольній групі домінувала технологія традиційного навчання з елементами технології проблемного навчання, навчальний процес в експериментальній групі будувався на комбінуванні технологій традиційного навчання (для формування основи гностичних умінь), проблемного навчання та сугестотехнології.

У ході формувального експерименту ми створили умови технології проблемного навчання в експериментальній групі навчання велося в умовах поєднання технологій пояснювально-ілюстративного і проблемного навчання і сугестотехнології. У контрольній групі навчання здійснювалося традиційно.

Таким чином, варіативне поєднання дидактичних технологій (пояснювально-ілюстративного, проблемного навчання, сугестотехнології) сприяло підвищенню ефективності процесу формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти, що доводиться результатами проведеної експериментальної роботи і пояснюється, на наш погляд, наступними факторами:

1. Уміння усвідомлювати інформацію передбачає активне творче ставлення здобувачів до процесу пізнання, не тільки сприйняття, або іншими словами, „бачення” істотних ознак інформації, але і творчу інтерпретацію отриманої інформації і її „внутрішню репрезентацію”. Домінуюча технологія традиційного навчання таких можливостей здобувачам в повній мірі надати не може. В умовах технології проблемного навчання модель переробки інформації змістовно змінюється, зберігаючи свою структуру. Усвідомлення інформації стає глибше в силу проблемного характеру завдань, спрямованих на пошук потрібної інформації. Сугестотехнологія, використовуючи „приховані резерви особистості”, релаксацію для „настрою на навчальну інформацію” („суггестивну програму”), відкриває можливості усвідомлення інформації в умовах навчального процесу без стресу, напруги, втоми”.

2. Уміння систематизувати інформацію по своїй суті передбачає наявність проблемних ситуацій, необхідних для пошуку вірного рішення за допомогою потрібної інформації.

Процес обробки інформації складається в даних умовах з аналізу минулого досвіду здобувачів, абстрагування і модифікації, які є функцією знання, структурованого раніше. Таким чином, здобувачу необхідні знання, які він отримує в умовах технології традиційного навчання і інформація для вирішення проблемних задач, яка репрезентується в пам'яті і систематизується в умовах технології проблемного навчання.

Можливості сугестотехнології у формуванні вміння систематизованої інформацію знаходяться насамперед у створенні ситуацій, в яких здобувачі опановують різними соціальними ролями та поставлені в такі умови, в яких необхідно структурувати модель поточної інформації і „наповнювати” її засвоєної раніше інформацією. 3. Уміння трансформації інформації вимагає варіативності навчальних ситуацій, починаючи від простих дій за алгоритмом в умовах технології традиційного навчання і закінчуючи перенесенням інформації для вирішення проблемних завдань, що вимагають креативності мислення, ініціативності здобувачів, автентичності навчальних ситуацій. Можливості сугестотехнології в процесі формування вміння трансформувати інформацію полягають в знятті антисугестивних бар'єрів і відкритті перспектив актуалізації засвоєної інформації в умовах невимушеної навчальної атмосфери, в умовах відсутності психічної невпевненості.

Таким чином, варіативне поєднання технологій пояснювально-ілюстративного і проблемного навчання і сугестотехнології створює оптимальні можливості для активізації пізнавальних процесів, для здійснення яких здобувачам необхідні гностичні вміння.

Процес формування умінь усвідомлювати, систематизувати і переносити інформацію в нову ситуацію є більш успішним за умови поєднання різних технологій навчання, що сприяє розвитку компетентності в сфері користування інформацією.

Висновки до розділу 2

Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури і проведений аналіз результатів педагогічного експерименту з перевірки ефективності впровадження методики формування гностичних умінь у здобувачів заклад професійної (професійно-технічної)

освіти в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці” дають нам право зробити наступні висновки:

1. На основі аналізу літературних джерел виділено і розроблено основні компоненти моделі формування у майбутніх механіків гностичних умінь в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці”, а саме: мету, завдання, принципи, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання. Метою розробленої моделі є формування у майбутніх механіків гностичних умінь в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці” у харківському механічному заклад професійної (професійно-технічної) освіти. Розроблена модель повністю відображають процес підготовки майбутнього механіка в межах дисципліни „Охорона праці”.

2. Основою розробки моделі є як загальнодидактичні принципи навчання (системності і послідовності у формуванні професійних умінь і навичок; свідомості і активності у навчанні; міцності знань, навичок і умінь, зв'язок теорії і практики), так і специфічні принципи, які відображаються зміст дисциплін „Охорона праці” (принцип професійної спрямованості і відповідність вимогам сучасного виробництва).

3. Зміст розробленої моделі представлено теоретичною і практичною частинами. Теоретична частина методики передбачає вивчення або ознайомлення з основними теоретичними положеннями), які буде виконувати студент в практичній частині; проходження інструктажу з техніки безпеки, безпеки життєдіяльності та охорони праці на робочому місці. Засобами реалізації цієї частини є вивчення методичних вказівок. Практична частина розробленої моделі спрямована на самостійне виконання здобувачем практичної роботи (згідно методичних вказівок), оформлення звіту до лабораторного практикуму.

4. Проведений аналіз першоджерел, досвіду підготовки фахівців дозволив виділити серед ефективних методів та засобів формування

гностичних умінь в межах дисципліни „Охорона праці” є проблемне навчання.

5. Критеріями оцінки розробленої моделі обрано рівень сформованості гностичних умінь, які визначаються на основі аналізу експертних оцінок; аналізу виконаних вправ, які спрямовані на формування у здобувачів гностичних умінь.

6. Визначення педагогічних умов здійснення педагогічного процесу детермінується його специфікою, спрямованістю на формування особистості здобувача, а також необхідністю досягнення здобувачами певного рівня знань, умінь і навичок. З огляду на дані фактори, ми визначили сукупність педагогічних умов формування гностичних умінь у здобувачів, що включає в себе: варіативне поєднання дидактичних технологій. У нашому дослідженні ми оперуємо поняттям „сукупність педагогічних умов”, дефінірую його як доцільно організовану комбінацію умов, визначальну специфіку процесу формування гностичних умінь, що створює передумови для більш оптимального, гнучкого і ефективного навчально-виховного процесу.

7. Аналіз специфіки гностичних умінь і можливостей варіативно-дидактичних технологій навчання для процесу формування гностичних умінь дозволив нам зробити висновок про низьку ефективність використання технології пояснювально-ілюстративного (традиційного) і технології проблемного навчання, що реалізуються в цілісному педагогічному процесі розірвано. Ми розглядаємо доцільне варіативне поєднання дидактичних технологій (традиційного, проблемного, сугестотехнології) як необхідна умова формування гностичних умінь у здобувачів в силу наступних причин: 1) процес формування гностичних умінь вимагає варіативності навчальних ситуацій, глибокого проникнення в особистісну сферу того, хто навчається з метою створення потужної мотивації навчання і прискорення соціальних процесів, чого технології пояснювально-ілюстративного і проблемного навчання, що здійснюються розірвано, гарантувати не можуть; 2) гностичні

вміння можуть бути сформовані на творчо-репродуктивному та творчому рівнях тільки на основі комбінування різних технологій навчання, так як вони носять „наскрізний” характер і відрізняються порівняльної універсальністю застосування; 3) технологія традиційного навчання покликана створити фундамент формування гностичних умінь, технологія проблемного навчання уможливорює використання сформованих гностичних умінь в ситуаціях проблемного характеру, сугестотехнологія ж не тільки звільняє „приховані резерви особистості того, хто навчається”, але і веде до цілісності і креативності процесу мислення, а отже, і до прискорення процесів усвідомлення, систематизації і трансформації навчальної інформації.

Ми спостерігали позитивну динаміку рівня сформованості гностичних умінь в процесі вивчення дисципліни „Охорона праці” здобувачами в силу розширення спектра можливостей використання отриманої інформації (творчий і творчо-репродуктивний рівень з 51% до 75,4%).

Крім того, ми констатуємо позитивні зміни рівня сформованості гностичних умінь в умовах варіативного поєднання дидактичних технологій, що дозволяє зробити висновок про доцільність впровадження даної умови для процесу формування гностичних умінь.

Проведена експериментальна робота дозволяє зробити висновок про те, що всі положення гіпотези знайшли підтвердження в ході дослідження.

ВИСНОВКИ

Сучасні соціально-культурні та економічні умови, суб'єктивізація відносин в сфері „людина - людина”, зсув основних домінант педагогічної діяльності в бік особистості здобувача зумовлюють інтеграційну сутність педагогічної освіти. Це пояснюється перш за все взаємозв'язком існуючих педагогічних проблем з глобальними антропогенними проблемами сьогодення і необхідністю їх вирішення на міждисциплінарному рівні.

В умовах збільшення потоку інформації, що надходить, а також змін в специфіці інформаційного середовища вирішити завдання, поставлені суспільством перед вузом і перед загальноосвітньою школою зможе тільки педагог, який володіє системним баченням педагогічного процесу як цілісного явища і готовністю до його реалізації. Тому особливої актуальності набуває пошук сукупності умов, облік яких в процесі професійно-педагогічної підготовки призведе до формування цього інтегративної якості особистості викладача.

Для вивчення і аналізу гностичних умінь здобувачів ми виділили рівні (інтуїтивний, репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний і творчий) і критерії сформованості даних умінь (усвідомленість виконуваних дій, їх якість, здатність перенесення вміння в нову ситуацію).

Одним з рішень досліджуваної проблеми є використання системного підходу при визначенні сукупності педагогічних умов формування гностичних умінь здобувачів - майбутніх механіків, так як саме системний підхід забезпечує пізнання об'єкта дослідження і його переклад в більш якісний стан найбільш адекватним його змістом методом.

Багатопланове використання методології системного підходу в дослідженні дозволило виділити сукупність педагогічних умов формування гностичних умінь здобувачів, що включає в себе варіативне поєднання дидактичних технологій.

Розгортання інтеграційних процесів у заклад професійної (професійно-технічної) освіти на внутрішньо- і міждисциплінарному рівнях створює передумову для універсалізації знань здобувачів і сприяє розширенню можливостей застосування інформації в умовах динамічної навчальної ситуації.

Експериментальна апробація методики формування гностичних умінь, які знайшли відображення в гіпотезі, підтвердила практичну здійсненність процесу формування даного виду умінь і ефективність її впровадження і навчальний процес.

Проведена експериментальна робота підтвердила необхідність і можливість науково обґрунтованої організації процесу формування гностичних умінь у здобувачів - майбутніх механіків.

Тому ми можемо зробити висновок, що мета і завдання дослідження виконані.

Складність і багатогранність проблеми формування гностичних умінь здобувачів заклад професійної (професійно-технічної) освіти пояснює той факт, що не всі розглянуті в даному дослідженні аспекти формування гностичних умінь у здобувачів вдалося розкрити однаково глибоко і всебічно. Багато з них потребують подальшого дослідження та конкретизації.

При подальшій розробці даної проблеми необхідно звернути увагу на пошук і обґрунтування інших методик формування гностичних умінь, мало вивченою залишається проблема формування когнітивно-моделюючого компоненту гностичних умінь, більш глибокого вивчення вимагає також проблема використання сугестотехнологій в процесі формування гностичних умінь майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз та комплексна оцінка діючого механізму формування професійної компетентності персоналу /Язлюк Б., Язлюк Г.// Сталий розвиток економіки. – Хмельницький: ІЕТП, 2012. –бВип. 2` – С. 202-209
2. Андрущенко В. П. Основи сучасної філософії освіти : навчальний посібник / В. П. Андрущенко, Д. І. Дзвінчук. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Київ – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 456 с.
3. Артюшина М. В. Методи і прийоми мотивування і стимулювання навчальної діяльності студентів / М. В. Артюшина // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 69. – С. 25–32.
4. Белецька Н. Г. Деякі проблеми підготовки робітничих кадрів будівельної галузі у системі професійно-технічної освіти / Н. Г. Белецька / XI Міжн. наук. практ. конф. студ., аспір. і молод. вчених «Розвиток економічних відносин суб'єктів господарювання в посткризовий період: прогнози та перспективи» (м. Київ 25–26 квітня 2012р). – К.: Київський економічний науковий центр, 2012. – С. 76–78.
5. Белецька Н. Г. Інноваційні технології професійної підготовки та перепідготовки кваліфікованих робітників в будівельній галузі / Н. Г. Белецька // Теоретичні та практичні аспекти наукових досліджень: збір. наук. праць. – К.: НАИРИ, 2012. – С. 55–57.
6. Белецька Н. Г. Модернізація професійної підготовки робітничих кадрів в галузі будівництва / Н. Г. Белецька // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: збір. наук. праць КНУБА. – К.: КНУБА. – 2010. – Вип. 24 : у 2 ч. – Ч. 1. – С. 54–63.
7. Белецька Н. Г. Пріоритетні напрямки кадрового забезпечення будівельного ринку / В. Р. Сердюк, Н. Г. Белецька / Сучасні технології,

матеріали і конструкції в будівництві: наук.-техн. збір. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2010. – № 1 (8). – С. 112–117.

8. Белецька Н. Г. Проблеми забезпечення ринку робітничих кадрів будівельної галузі України / Н. Г. Белецька // Придніпровський науковий вісник. – Дніпропетровськ. – 2011. – № 9 (119). – С. 13–20.

9. Білоус Л. Й. Підготовка кадрів для підприємств харчової галузі: розвиток та перспективи. Інноваційна економіка. 2013. № 5 (43). С. 166-172.

22. Білоус Л. Й. Кадрова політика підготовки фахівців робітничих професій як стратегія розвитку національної харчової галузі. Науковий огляд. 2014. № 1, Т. 2.

10. Білоус Л. Й. Підготовка кадрів робітничих професій харчової галузі в професійно-технічних навчальних закладах та на виробництві. Економіка харчової галузі. 2013. № 3 (19). С. 37- 42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2013_3_10.

11. Борисяк О. Діджиталізація у системі управління персоналом підприємств. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. XV Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 29-30 березня 2018 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 76-78

12. Брич В. Я., Білоус Л. Й. Місце робітничих кадрів у структурі людських ресурсів. Сталий розвиток економіки. 2015. №3 (28). С. 11-18.

13. Брич В. Я., Білоус Л. Й., Борисяк О. В. Науково-методичні рекомендації щодо підготовки робітничих кадрів в системі об'єднаних територіальних громад : науково-методичний посібник з питань проведення реформи децентралізації для об'єднаних територіальних громад Калуського району. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 103 с

14. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Ірина Сергіївна Булах. – К., 2004. – 368 с.

15. Буряк В. К. Керування самостійною роботою студентів / В. К. Буряк // Вища шк. – 2001. – № 4–5. – С. 48–52.
16. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів / В. К. Буряк // Вища шк. – 2002. – № 6. – С. 18–29.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. О. Єрошенко. – Донецьк.: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. – 864 с.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови сучасної української мови / Укл. та головний ред. В. Т. Бусел. – К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1442 с.
19. Великий тлумачний словник української мови / упорядник Т. В. Ковальова. – Харків.: Фоліо, 2005. – 767 с.
20. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за кредитно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
21. Волкова Н. П. Педагогіка : Навч. посіб. Вид. 2-е, перероб., допов. / Н. П. Волкова. – К. : «Академвидав», 2007. – 616 с.
22. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
23. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять/ Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. 2011 р. № 8. С. 224–233.
24. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-е, доповн. й випр.. – Рівне. : Волин. обереги, 2011. – 552 с.
25. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
26. Грішнова О. А. Людський капітал : формування в системі освіти і професійної підготовки. К. : Знання ; КОО, 2001. 254 с

27. Грішнова О. А. Проблеми ринкової трансформації освіти та професійної підготовки. Україна : аспекти праці. 1998. № 1. С. 26-28.
28. Гуревич Р., Кобися В., Коношевський Л., Коношевський О., Опушко Н., Драчук М. Електронна (дистанційна) освіта і заочне навчання: точки дотику, проблеми, перспективи. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2023. pp. 14–30. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-66-14-30>
29. Даниленко Л. І. Сучасні підходи до управління професійно-технічними навчальними закладами : навч.-метод. посіб. / Л. І. Даниленко, Л. М. Сергєєва [та ін.]; //за заг. ред. В. В. Олійника. К.: ТзОВ «Етіс Плюс», 2007. 104 с.
30. Долинський Є.В. Дистанційне навчання- одна з прогресивних форм підготовки фахівців. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: збірник наукових праць. Вип.42. Київ. КНЛУ. 2020. С-202-207.
31. Дрозач М. І. Підготовка робітничих кадрів на виробництві через мережу професійно-технічних навчальних закладів. Україна : аспекти праці. 2006. № 7. С. 36-41.
32. Дрозач М. І. Професійне навчання персоналу на виробництві: перспективи інноваційного розвитку. Україна. 2011. № 6. С. 35-38.
33. Дрозач М. І. Розвиток професійного навчання кадрів на виробництві в контексті зарубіжного досвіду. Наука та інновації. 2008. № 3. С. 88-94.
34. Дрозач М. І. Роль професійного навчання кадрів на виробництві у вирішенні проблеми кадрового забезпечення підприємств. Проблеми праці та соціальних технологій у промисловому регіоні: теорія та практика : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Луганськ, 2008 р.). Луганськ : ЛПСТ, 2008. С. 21-26.

35. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : монографія / О. А. Дубасенюк. – Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : ЖДТУ, 2005. – 368 с.
36. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремін. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
37. Жукович І.І. Сучасні педагогічні технології в навчанні. Сучасні концепції викладання природничих дисциплін у медичних освітніх закладах: матеріали XII Міжнародної науково-методичної інтернетконференції, м. Харків, 5-6 грудня 2019 року. Харків : ХНМУ, 2019. С.16-17.
38. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017: [Електронний варіант]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата опублікування: 28.09.2017). З екрану
39. Кадемія М.Ю., Коряр М.М., Рак Т.Є. Інноваційні технології навчання: словник-глосарій. – Львів: вид-во ЛДУ БЖД, 2011 р. – 156 с.
40. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика : аналіт. зап. Нац. ін-ту стратег. дослідж. при Президентові Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>. 124. Канадська система професійно-технічної освіти: зв'язок з потребами громади. Інформаційний вісник проекту «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні». 2006. № 2. 4 с.
41. Корольов Б.І. Сомоосвіта / Б.І. Корольов // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с., С. 798
42. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
43. Кулабухова Н. Ю. Формування культури пожежної безпеки у здобувачів вищої освіти / Н. Ю. Кулабухова // Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України: 32-ї студентської науково-теоретичної

конференції, 18-20 березня 2020 р., Миколаїв. – Миколаїв : МНАУ, 2020. - С. 132-136. [URL:http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7090](http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7090).

44. Курепін В. М. Природні пожежі - загроза для цивілізації / В. М. Курепін // День Землі - Earth Day [Електронний ресурс] : тези доповідей здобувачів вищої освіти спеціальностей 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» та інших учасників освітнього процесу за результатами тематичного «круглого столу» на обліково-фінансовому факультеті, м. Миколаїв, 22 квітня 2020 року. - Миколаїв : МНАУ, 2020. – С. 21-23. [URL:http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7038](http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7038).

45. Курепін В. М., Демченко А. В. Протипожежна та техногенна безпека при збиранні урожаю // Актуальні проблеми землеробської галузі та шляхи їх вирішення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 4-6 грудня 2019р. – Миколаїв : МНАУ, 2019. – С. 90 – 92. [URL:http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6404](http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6404).

46. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

47. Лікарчук І. Л. Становлення та розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / О. М. Коханко. – К. : Ін-т педагогіки та психології проф. освіти АПН України, 1995. – 299 с.

48. Лобанова С. І. Соціокультурні детермінанти формування моделей виховання дітей і молоді у Стародавньому Римі : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Світлана Іванівна Лобанова. – Луцьк, 2011. – 221 с.

49. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці [Електронний ресурс] / Євгеній Олександрович Лодатко. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_lodatko_eo/

50. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості / О. Макаревич // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 134–141.
51. Мартиненко С. М. Лекції із загальної педагогіки: Навч. посіб. /С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – 5-те видання, стереотипне – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – 125 с.
52. Микитенко О. С. Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України: спецкурс для курсів підвищення кваліфікації керівного складу професійно-технічних навчальних закладів (за вимогами кредитно-модульної системи). К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 22 с.
53. Микитенко О. С. Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України : метод. реком. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 23 с.
54. Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kadrovik01.com.ua/regulations/2344/394622/>.
55. Никитенко О. В. Професійно-особистісні якості як основа виховання майбутніх учителів / О. В. Никитенко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Педагогіка, 2013. – Вип. 27. – С. 33–45.
56. Ничкало Н. Г. Професійне навчання на виробництві : зб. наук. праць. Вип. I / Н. Г. Ничкало ; ред. кол. : Н. Г. Ничкало (голова) [та ін]. К. : Наук. світ, 2003. 162 с.
57. Нікітіна І. В. Формування професійної мотивації студента як детермінанти його творчого розвитку і працевлаштування / І. В. Нікітіна // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Вип. № 1. – С. 206–211.

58. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.
195. Новиков А. М. Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Либроком, 2013. – 208 с.
59. Овсянецка Л. П. Мотиваційна основа творчості / Л. П. Овсянецка // Філософія, соціологія, психологія : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. 12. – Ч. II. – С. 23-30.
60. Основи охорони праці : змістовий модуль № 4. «Основи пожежної безпеки». Тема № 10. «Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах» : конспект лекції / уклад. В. М. Курепін. Миколаїв : МНАУ, 2021. 45 с.
URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9874>.
61. Парілова Н. Роль методичної служби школи в підвищенні якості освіти. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/376/#>
62. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 363 с.
63. Подопрігора В.В. Професійна компетентність майстрів виробничого навчання: стан, проблеми та перспективи розвитку. URL: <https://vseosvita.ua/library/tezi-na-temu-profesijna-kompetentnist-majstravirobnicogo-navcanna-stan-problemi-perspektivi-rozvitku-148493.html>
64. Пономарьов О. Відповідальність у системі категорій педагогіки вищої школи / О. Пономарьов, М. Чеботарьов, Н. Серeda // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 4. – С. 75–86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pippo_2013_4_7.pdf.
65. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
66. Про затвердження Порядку переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до

2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 №1224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1224-2022-%D0%BF#Text>

67. Про професійно-технічну освіту : Закон України № 103/98 ВР від 10.02.1998 р. (ред. від 01.05.2013 р.) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

68. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб./ Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред Н.Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380с.

69. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навчальний посібник / За ред. П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 330 с.

70. Пустовіт Г. П. Методи навчання і виховання як дидактична категорія в історико-педагогічному контексті. / Григорій Петрович Пустовіт // Вересень. МОППО. – № 1 – 2 (54 – 55). – 2011. – С. 17 – 29.

71. Семенюк Н.Ф. Науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності педагога. Завучу. Все для роботи. 2020. № 23-24 (287- 288). С. 51-58.

72. Сердюк В. Р. Сучасні проблеми ринку праці та його соціально-економічні наслідки / В. Р. Сердюк, Н. Г. Белецька / Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві: наук.-техн. збір. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2012. – № 2 (10). – С. 111–117.

73. Сердюк О. І., Тернова Т. І. Управління соціально-економічним розвитком в умовах змін : монографія /за заг. ред. д. держ. упр., професора Т. М. Лозинської; Полтавська державна аграрна академія. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., ТОВ Сімон, 2017. С. 400

74. Сидорчук Л.А. Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес вищих шкіл. Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць Луцьк: 2010. С.280-286. 3. Биков В. Ю. & Жалдак М. І. (2018). Хмарні технології в освіті. Матеріали Всеукраїнського науково-

методичного Інтернет-семінару. Вилучено із
<https://www.twirpx.com/file/1909983>

75. Стратегія забезпечення психічного здоров'я в сфері освіти на всіх рівнях : пріоритетний проєкт Міністерства освіти і науки України в сфері психологічної допомоги та психосоціальної підтримки всім учасникам освітнього процесу. 2023. URL: <https://drive.google.com/file/d/1u2uEfWouvjjpEJ7GkIZtDyTd0U4yv5x/view>

76. Стратегія сталого розвитку // За ред. В.М.Боголюбова. К. 2008. 264 с

77. Черкашина Д. Нестандартна мотивація. Контракти. 2008. № 22. С. 25-27.

78. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. магістратури / Ю. О. Шабанова. – Д.: НГУ, 2014. – 120 с.

79. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 39. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>

80. Шимко І. М. Проблеми організації самостійної роботи у вищій школі / І. М. Шимко // Рідна шк. – 2005. – № 8. – С. 34–35.

81. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Креативна педагогіка. – К., 2011. – № 4. – С. 34.

82. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

83. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконіт, 2007. – Т. 3. – 864 с.

84. Drucker P. F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices [Text] / P. F. Drucker. – N. Y. : Harper. Row, 1974. – 840 p.

85. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby – 5th rev .ed. / editor, Jonathan Crowther. London, New York: Oxford University Press, 1995. – 1440 p.

86. Robert P. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française [Tekst] / Paul Robert. – Paris, 1980. – T. 5. — 894 p.

87. Rotter G. B. Generalized expectancies for internet versus external control of reinforcement // Psychol. Monogr. – 1966. – Vol. 80. – № 1.